

Gamtotvarkos priemonių planavimas. Proceso peržiūra ir tobulinimo galimybės

**Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos
Metodinis-analitinis centras**

NATURALIT

2019, Vilnius

Turinys

Ivadas	4
1. Gamtotvarkos planai ir jų vaidmuo planuojant apsaugos ir tvarkymo priemones	
1.1. Svarbiausi teisės aktai, reglamentuojantys gamtotvarkos planų rengimą.....	5
1.2. Gamtotvarkos planų vaidmuo ir jų priemonių integravimas į kitus dokumentus.....	7
2. Dokumentų, numatančių gamtotvarkos kryptis palyginimas.....	9
3. Strateginio planavimo dokumentų peržiūros procesas.....	11
4. Kitų šalių patirtis planuojant gamtotvarkos priemones.....	13
5. Apklausa apie Planų rengimo procesą.....	14
6. Gamtotvarkos planų rengimo proceso tobulinimas	
6.1. Apsaugos tikslų nustatymo ir gamtotvarkos planų rengimo proceso suderinimas.....	15
6.2. Gamtotvarkos planuose, kituose planavimo dokumentuose numatytų gamtotvarkos priemonių ir jų įgyvendinimo viešinimas.....	16
6.3. Esamos gamtotvarkos planų struktūros trūkumai, siūlymai tobulinimui.....	17
Naudota literatūra, e. nuorodos.....	23
Priedai	
1 priedas. Dokumentų, numatančių gamtotvarkos kryptis, veiksmus palyginimas.....	25
2 priedas. Anketa apie gamtotvarką ir miškotvarką. Atsakymų analizė (išskyrus Planų įgyvendinimo ir „Natura 2000“ buveinių apsaugos problematiką miškuose).....	29

Trumpiniai:

AM – Aplinkos ministerija

VSTT – Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie AM

MAC – Metodinis-analitinis centras (VSTT)

STD – Saugomos teritorijos direkcija

Planas - Gamtotvarkos planas

MP- miškotvarkos projektas

ST – saugoma teritorija

KMB – kertinės miškų buveinės

BAST – Buvėnių apsaugai svarbios teritorijos

PAST – Paukščių apsaugai svarbios teritorijos

Išvadas

Saugomų rūšių, natūralių buveinių būklė nėra pastovi. Kai kurių vertybių būklė gera ir apsaugos priemonės dar nėra būtinos, tačiau svarbu stebėti ir laiku reaguoti į besikeičiančias sąlygas. Kitos buveinės keičiasi sparčiau, mažėja jų plotai, rūšys nyksta, todėl būtina kuo greičiau vykdyti apsaugos priemones, kad išsaugoti vertybes. Tam įtakos turi per daug intensyvi ar visai nutrūkusi ūkinė veikla, natūralūs procesai. Vienas iš būdų tai suvaldyti siekiant išsaugoti vertybes – gamtotvarkos priemonių įgyvendinimas ten kur jos būtinos, kur negalime tiesiog palikti „susitvarkyti gamtai“.

Gamtotvarkos priemonių įgyvendinimas – ypač atsakingas procesas, reikalaujantis žinių, patirties, nes saugomoms vertybėms galima ir pakenkti. Todėl prieš tokių darbų įgyvendinimą būtina išanalizuoti situaciją ir visas galimas priemones tinkamai suplanuoti. Tam rengiami dokumentai, kurie derinami, aptariami su ekspertais ir tik po to vykdomos konkrečios gamtotvarkos priemonės. Tai Saugomų rūšių apsaugos ir rūšių veiksmų planai, tikslinės ir tvarkymo programos ir dažniausiai rengiami gamtotvarkos planai bei kiti dokumentai. Todėl šioje gamtotvarkos priemonių planavimo studijoje daugiausiai dėmesio skirta gamtotvarkos planų rengimo genezei nuo jų rengimo pradžios iki šių dienų.

Pirmieji gamtotvarkos planai patvirtinti 2007 m. ir esminių pakeitimų jų rengimo procese, turinyje nebuvo atlikta iki šiol. Dar prieš rengiant pirmuosius planus buvo galvojama, kad tai bus saugomų teritorijų direkcijų „darbų įteisinimo“ dokumentai, tačiau beveik visus planus rengė mokslininkai, jų atstovaujančios institucijos ar dirbdami kitose, pvz. nevyriausybiniuose organizacijose. Žinoma, tai buvo pradžia „Natura 2000“ teritorijų tinklo kūrimo Lietuvoje, kam ir buvo rengiami gamtotvarkos planai, tad dar nebuvo sukaupta pakankamai patirties. Studijoje analizuojame ir siūlome paprastinti gamtotvarkos planų rengimą, kad procesas taptų efektyvesnis, o sukaupią patirtį saugomų teritorijų direkcijų specialistai panaudotų rengiant šiuos planus.

Studija parengta Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie AM Metodinio-analitinio centro ekspertų įgyvendinant LIFE IP projektą „Natura2000 tinklo valdymo optimizavimas Lietuvoje“ Nr. LIFE16 IPE/LT/016 (daugiau apie projektą galite sužinoti čia: <https://naturalit.lt/>)

1. Gamtotvarkos planai ir jų vaidmuo planuojant apsaugos ir tvarkymo priemones

1.1. Svarbiausi teisės aktai, reglamentuojantys gamtotvarkos planų rengimą

LR Saugomų teritorijų įstatymo (toliau – STĮ) (2001 m. gruodžio 4 d. Nr. IX-628 redakcija) 28 str. 3 d. pirmą kartą įtvirtinti gamtotvarkos planai (toliau – Planas), kaip ir kiti strateginio planavimo dokumentai - paveldotvarkos planai, įvairios tikslinės programos, veiksmų planai, biosferos rezervatų ir poligonų stebėsenos (monitoringo) programos. Šiuo metu galiojančiame STĮ kaip strateginiai saugomų teritorijų (toliau – ST) dokumentai gamtotvarkos planai ir toliau minimi, tik aktualioje STĮ redakcijoje atsisakyta poligonų stebėsenos (monitoringo) programų.

Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos apraše (toliau – Aprašas), patvirtintame LR Vyriausybės 2004 m. birželio 9 d. nutarimu Nr. 709, įtvirtinama Plano sąvoka, derinimo ir kitos procedūros, o vadovaujantis Aprašo 11 punktu, aplinkos ministras 2004 m. gruodžio 14 d. Nr. D1-645 patvirtino Reikalavimų gamtotvarkos plano turiniui aprašą. Taigi, teisės aktai reglamentavo Planų rengimo procesą, tik reikėtų atkreipti dėmesį, kad gamtotvarkos priemonės buvo įgyvendinamos ir iki šių teisės aktų patvirtinimo, sprendžiant skubias saugomų rūšių apsaugos problemas.

Pagal Vyriausybės patvirtinto Aprašo 4 p. 2 d., **Gamtotvarkos planas** – strateginio planavimo dokumentas, kuriame įvertinta ir apibūdinta saugomos teritorijos, jos dalies arba vietovės, atitinkančios buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus, ekologinė būklė, kraštovaizdžio apsaugos ir tvarkymo problemos, nustatyti teritorijos tvarkymo tikslai, tvarkymo ir apsaugos priemonės, joms įgyvendinti reikalingos lėšos ir vykdytojai, reikiamos apsaugos vietovei suteikimo veiksmai, kai planas rengiamas vietovėms, atitinkančioms buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus.

Planai reikalingi, nes nustatomi pagrindiniai tikslai, ko siekiama, vertinamos priemonės įvairioms rūšims (ne vienai atskirai), susitariama su kitomis institucijomis dėl Planų įgyvendinimo, nustatomi pagrindiniai rodikliai, kurie padeda vertinti priemonių efektyvumą ir kt. Kaip jau minėta aukščiau, nesant šių planų, tam tikri tvarkymo darbai vyksta ir dabar, saugomų teritorijų direkcijų specialistai turi patirties, žino pagrindinius tikslus, tvarkymo gaires (jos minimos specialiuose planavimo dokumentuose, pvz. valstybinių parkų, draustinių tvarkymo planuose) ir tam tikrus darbus vykdo be Planų. Taip pat dalis darbų vykdomi teritorijose, kuriose atveriamos erdvės lankytojams, sudaromos sąlygos lankymui, o tai kartu turi įtakos ir saugomų rūšių apsaugai.

Apie būtiną apsaugos priemones ir jų integravimą saugant „Natura 2000“ teritorijų tinklą pateikta EK pranešime dėl „Natura 2000“ teritorijų apsaugos priemonių nustatymo. http://www.vstt.lt/VI/files/File/commission_note_apsaugos_priemoniu_rengimo_LT.pdf Buveinių direktyvos 6 straipsnio 1 dalis teigia, kad: „Specialioms saugomoms teritorijoms valstybės narės nustato būtiną apsaugos priemones, tarp jų, jei reikia, atitinkamus tvarkymo planus, parengtus specialiai šioms teritorijoms ar integruotus į kitus plėtros planus, ir atitinkamas įstatymais nustatytas, administracines arba sutartyje numatytas priemones, kurios atitinka teritorijoje esančių į I priedą įtrauktų natūralių buveinių tipų ir į II priedą įtrauktų rūšių ekologinius reikalavimus.“ Planai, kiti dokumentai nėra privalomi visoms „Natura 2000“ tinklo teritorijoms, tačiau ES šalys (ir Lietuva) dažniausiai rengia tokius planus, (Lietuvoje vadinamus Planais), nes tai padeda planuoti veiklas, Planai yra pagrindas ieškoti finansavimo šaltinių ir kt. Būtiną apsaugos priemones apima ir teisės aktuose numatytas reglamentavimas, ar papildomų teisės aktų priėmimas, apsaugos sutartys, nes tai taip pat užtikrina ekologinius buveinių ir rūšių reikalavimus. Taigi, sprendžiant kurioms teritorijoms reikalingi rengti Planai, pirmiausia įvertinti ar esami teisės aktai jau neužtikrina vertybių apsaugos.

EK pranešime teigiama, kad nacionalinių saugomų teritorijų rengiami tvarkymo planai turėtų būti priderinti prie „Natura 2000“ teritorijų tikslų, todėl ir Lietuvoje rengiant valstybinių parkų, draustinių tvarkymo planus reikia siekti, kad Europos Bendrijos svarbos buveinių, rūšių apsaugos tikslai būtų integruoti išvengiant dokumentų dubliavimo. Žinoma, reikėtų įvertinti, ar konkrečius tvarkymo plotus, buveinių, rūšių paplitimo ribas reikia perkelti, nes tvarkymo planai tvirtinami LR Vyriausybės nutarimu, todėl keisti, koreguoti juos būtų ypač sudėtinga.

Planų vaidmuo sudarant apsaugos sutartis, kurios taip pat užtikrina apsaugos priemonių įgyvendinimą, aprašomas STĮ 5 str.

1. Veiklą saugomose teritorijose reglamentuoja:

<...>;

5) **apsaugos sutartys**, kurias Vyriausybės įgaliotos institucijos jos nustatyta tvarka sudaro su žemės savininkais ir valdytojais ir įregistruoja Nekilnojamojo turto registre, kai su žemės savininkais ir valdytojais individualiai susitariama dėl kraštovaizdžio, gamtos vertybių papildomų apsaugos ir naudojimo priemonių nustatymo arba tvarkymo priemonių įgyvendinimo jų valdomoje žemėje.

2. Šio straipsnio 1 dalies **5 punkte nurodytos apsaugos sutartys** Vyriausybės nustatyta tvarka **gali būti sudaromos ir su žemės, nepatenkančios į saugomas teritorijas, savininkais ir valdytojais, jeigu šio Įstatymo 24¹ straipsnio 6 dalyje nurodytame gamtotvarkos plane nuspręsta, kad apsaugos sutartis sudaryti būtina siekiant:**

1) garantuoti reikiamą Europos bendrijos svarbos natūralių buveinių tipų, augalų ir gyvūnų rūšių ir jų buveinių apsaugą Europos bendrijos svarbos teritorijoje arba vietovėje, atitinkančioje paukščių apsaugai svarbios teritorijos atrankos kriterijus, ar jų dalyse, kurios nepatenka į saugomas teritorijas, arba atkurti Europos bendrijos svarbos natūralias buveines, augalų ir gyvūnų rūšių buveines;

2) nustatyti Europos bendrijos svarbos natūralių buveinių tipų, augalų ir gyvūnų rūšių ekologinius reikalavimus atitinkančias apsaugos priemones buveinių apsaugai svarbiose teritorijose.

Seka išvada, kad tik esant patvirtintam Planui, galima sudaryti formalią apsaugos sutartį su žemės, nepatenkančios į saugomas teritorijas, savininkais ir valdytojais. Jeigu Plano nėra ir sklypas nepatenka į saugomas teritorijas, tai galima būtų sudaryti ne apsaugos, o kitokią sutartį (bendradarbiavimo ir pan.), kuri savo esme būtų panaši į apsaugos sutartį. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad sudarius ne apsaugos, o kitokią sutartį, tokio sklypo savininkas negalėtų pretenduoti į kompensacijas dėl apribojimų (STĮ 32¹ str. 8 d.), todėl reikėtų įvertinti, ar pasirašinėti ne apsaugos sutartis.

STĮ 24¹ str. 6 d. paminėta, kad „< Reikiamos apsaugos vietai suteikimo veiksmai numatomi ir įgyvendinami pagal Vyriausybės įgaliotos institucijos patvirtintą ir paskelbtą vietovės gamtotvarkos planą“. Tai reiškia, kad Planai, kurie rengiami „Natura 2000“ teritorijoms, kurios neturi nacionalinės saugomos teritorijos statuso, turi pasiūlyti atitinkamas apsaugos priemones išsaugoti vertybes, pvz. nacionalinės saugomos teritorijos steigimą.

STĮ 5 str. 1 d. 5 p. ir 24¹ str. 6 d. nurodomi tik Planai, tačiau gamtotvarkos priemonės numato ir tikslinės programos, veiksmų planai bei kiti gamtotvarkos priemonės nustatantys dokumentai (pvz., Vyriausybės nustatyta tvarka sudaromos apsaugos sutartys). Šiuo metu tik Plano įrašymas į STĮ yra nesuderintas su STĮ 28 str. 9 d., kurioje numatyta, kad gali būti rengiami šie saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentai: gamtotvarkos planai, įvairios tikslinės programos, veiksmų planai. Todėl siūlome numatyti, kad ne tik Planai bet ir

kiti saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentai numatytą reikiamą apsaugą Natura 2000 teritorijoms, neturinčios nacionalinės saugomos teritorijos statuso.

1.2. Gamtotvarkos planai ir jų priemonės, integravimas į kitus dokumentus

Planų rengimo procesas ir įgyvendinimas svarbus ir kitų planavimo dokumentų rengime, nes svarbu nedubliuoti, o pagal galimybes numatyti strategiją viename dokumente. Kaip jau minėta aukščiau rengiami valstybinių parkų, draustinių tvarkymo planai, kuriuose nurodomos tam tikros tvarkymo kryptys. Pvz. Tyrulių valstybinio botaninio-zoologinio draustinio tvarkymo plane – „atstatyti pelkės hidrologinį režimą taip, kad būtų sustabdytas durpės klodo mineralizacijos procesas ir sudarytos sąlygos pelkės renatūralizacijai; Aukštaitijos nacionalinio parko planavimo schemeje: „atkurti ir palaikyti Ginučių ažuolyno unikalios 9070 *Medžiais apaugusių ganyklų* buveines, kurios išsiskiria didele rūšių įvairove. Būtina iškirsti perteklinius medžius ir krūmus, miškapieves periodiškai šienauti“. Vadovaujantis šiomis kryptimis, STD nusimato konkrečių tvarkymo darbų planą ir vykdo gamtotvarkos darbus, nerengiant Plano. Tačiau manome, kad reikalingas dokumentas, kuriame būtų numatytos konkrečios tvarkymo priemonės, kokio tikslo siekiama ir kt. Ši informacija anksčiau buvo aprašoma STD parengtose tvarkymo programose ar techninėse specifikacijose prieš tvarkymo darbus.

Dalis gamtotvarkos priemonių numatytos valstybiniuose, privačiuose miškuose. Priemonės planuojamos, įgyvendinamos tik suderinus su VMU ar privačių miškų savininkais. Vidinės miškotvarkos projektų (toliau – MP) rengėjai vertina dokumentus, kuriuose numatytos gamtotvarkos priemonės. Patvirtintų Planų priemonės integruojamos tiesiogiai į MP. Tikslinės, tvarkymo programos, kiti dokumentai taip pat turėtų būti peržiūrimi ir atitinkamai papildomi MP. Dėl nepatvirtintų Planų dažniausiai diskutuojama, dalis priemonių perkeliama, tačiau dažniausiai jei ir perkeliama informacija tai su priedu, kad įsigalios tik Planą patvirtinus. Taip pat gamtotvarkos priemonės siūlomos STD specialistų, turinčių patirtį ir žinančių kaip saugoti vertybes toje teritorijoje, į MP dažniausiai neintegruojamos. Atkreipiamė dėmesį, kad šiuos dokumentus tvirtina AM ministras, todėl dokumentai neturi prieštarauti vienas kitam (ar dubliuoti vienas kito) arba būtų keičiami, pvz. patvirtinus Planą su priemonėmis, kurių neįmanoma įgyvendinti nepatvirtinus naujo miškotvarkos projekto. Tačiau naujo MP rengimui būtina numatyti lėšas, todėl rengimo procesas, kol sprendžiami finansavimo klausimai, tam tikrą laiką nevyksta, o tvarkymo darbai taip pat negali būti pradėti. MP rengėjai nesiūlo (teisine prasme tai ir neprivaloma) gamtotvarkos priemonių, o jei Planas nepatvirtintas, jo priemonės (nors jos ir būtinos bei skubios) neintegruojamos į MP arba integruojamos su sąlyga, kad jos įsigalios tik patvirtinus Planą. Tai reiškia, kad būtina turėti patvirtintus du dokumentus dėl vieno to paties valstybinio miško ploto. Siekiant išvengti dubliavimo, būtina kuo ankstyvesnėje dokumentų rengimo stadijoje analizuoti galimas gamtotvarkos priemones ir suderinus jas įtraukti į vieną iš dokumentų (Planą ar MP). Tokiu būdu, rengiant miškotvarkos projektus, jau būtų numatomos gamtotvarkos priemonės ir tai padėtų išvengti kelių Planų toje pačioje „Natura 2000“ teritorijoje. Žinoma, teritorijoms, kurių valdytojas ne VMU, reikėtų papildomo gamtotvarkos priemonių plano arba tvarkymo priemonės būtų derinamos rengiant MP su atitinkama STD. Šiuo metu, keičiant Miškų įstatymą, kitus teisės aktus, siekiama, kad ir nesant patvirtintų Planų, MP rengėjas, suderinęs su atitinkama STD, galėtų numatyti gamtotvarkos priemones. Taip pat svarbu teisės aktuose įtvirtinti, kad ne tik Planai numato gamtotvarkos priemones, bet ir kiti dokumentai (rūšių veiksmų planai, tvarkymo programos ir kt.).

Saugomų teritorijų įstatymo 20 str., 8 d. 3 p. reglamentuoja vandens telkinių pakrančių užtvėrimus:<...> 3) šios dalies 1 ir 2 punktuose nurodytose pakrantės dalyse gali būti aptverti statiniai ar įrenginiai dėl jų eksploatavimo saugumo (kai tai numatyta normatyviniuose dokumentuose), paveldo objektai, parkai ir kiti atskirieji želdynai, botanikos, zoologijos sodai, dendrologinės kolekcijos, vaikų poilsiui skirtos teritorijos, teritorijos, kuriose įgyvendinamos **gamtotvarkos priemonės** (kai tai numatyta saugomos teritorijos **gamtotvarkos plane**).

Įgyvendinant gamtotvarkos priemones, dažna problema – biomasės pašalinimas. Sunkiai prieinamose teritorijose kartais biomasė deginama. Atkreipiame dėmesį, kad tokie atvejai galimi, jei neprieštarauja LR Aplinkos oro apsaugos įstatymo 20 str. 3 p.: „Draudžiama deginti nenupjautus, nesugrėbtus ar kitaip nesurinktus augalus ar jų dalis, išskyrus atvejus, numatytus Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo nustatyta tvarka patvirtintuose gamtotvarkos planuose.“

Planai minimi ir Specialiosiose žemės ir miško sąlygose. Telmologiniuose, padologiniuose, teriologiniuose, herpetologiniuose, entomologiniuose, ornitologiniuose, ichtiologiniuose draustiniuose draudžiama keisti hidrologinį režimą, išskyrus atvejus, kai pažeisto hidrologinio režimo atkūrimo darbai numatyti gamtotvarkos planuose (157.10 p.p., 161.11.p.p., 171.1.p.p., 173.10.p.p., 176.10.p.p.). Botaniniuose draustiniuose draudžiama vykdyti plynus kirtimus pelkėse, išskyrus atvejus, kai tai yra būtina vykdant gamtotvarkos plane numatytus gamtotvarkos darbus (164.18 p.p.).

Gamtinių ir kompleksinių draustinių nuostatų, patvirtintų Vyriausybės 2008 m. balandžio 2 d. nutarimu Nr. 318 5 punkto 5.7 papunktyje detalizuojama, kad draudžiama įrengti laukinių žvėrių aptvarus, išskyrus atvejus, kai jie reikalingi gamtotvarkos priemonėms įgyvendinti ir yra numatyti saugomų teritorijų planavimo dokumentuose. Tai reiškia, kad laukinių žvėrių aptvarai draustiniuose galimi tik gamtotvarkos tikslais ir tik numčius tai viename iš saugomų teritorijų planavimo dokumentų, kuriame turėtų būti numatyta tokia galimybė. Suprantama, kad kiekvienam aptvarui draustinio tvarkymo planas nebus rengiamas naujas ar keičiamas, todėl pagal STĮ tai gali reglamentuoti strateginio planavimo dokumentai – gamtotvarkos planai, tikslinės programos ar veiksmų planai. Tačiau norintys įrengti tokius aptvarus subjektai dažniausiai yra privatūs asmenys, todėl, nesant patvirtinto vieno strateginio saugomos teritorijos dokumento, būtų rengiami keli ir daugiau planų, procesas (tvirtinimo, priežiūros ir kt.) taptų ypač sudėtingas. Žinoma, tai priklausys nuo norinčių valstybiniuose draustiniuose įrengti aptvarus, tačiau Planas turėtų būti rengiamas visam draustiniui, o ne jo daliai (būtina įvertinti galimą poveikį kitoms vertybėms ir pan.) arba jau patvirtintas Planas turi būti koreguojamas, jame įvertinant ir pažymint laukinių žvėrių aptvarą.

Atkreipiame dėmesį, kad Planai – strateginio planavimo dokumentai, jie nėra privalomo pobūdžio, todėl negali įpareigoti privačių sklypų savininkus vykdyti tam tikras veiklas. Institucijos, kurioms buvo pavedama įgyvendinti Planus, taip pat ne visada įgyvendino Planuose numatytas veiklas, dažniausia to priežastis – lėšų trūkumas.

Išvados:

1. Esamas Planų rengimo, derinimo, tvirtinimo, keitimo procesas yra ilgai trunkantis dėl įvairių priežasčių, todėl tvarkymas vykdomas ir vadovaujantis kitais dokumentais arba rengiant paprastesnės struktūros dokumentus – tvarkymo, tikslines programas ir pan.

2. „Natura 2000“ teritorijos, neturinčios nacionalinės saugomos teritorijos statuso – vienas iš prioritetų, kuriose turi būti rengiami Planai (nesant Plano, nėra užtikrinama tinkama vietovės apsauga).
3. Planas tvirtinamas AM ministro, įsakymu pavedama pavaldžioms institucijoms vykdyti priemonės, tačiau tai strateginis gamtotvarkos priemonės nustatantis dokumentas, institucijos dar rengiant Planą nesutinka su priemonėmis ir Planas nepatvirtinamas, atsisako įgyvendinti dėl lėšų trūkumo ir pan.
4. Gamtotvarkos kryptys turi būti integruojamos į kitus aplinkosaugos srities dokumentus (miškotvarkos ir kt.), siekiant kuo mažesnio skaičiaus dokumentų tai pačiai teritorijai.

2. Dokumentų, numatančių gamtotvarkos kryptis palyginimas

Kaip jau minėta aukščiau, gamtotvarkos priemonės numato ne tik Planai, bet ir kiti dokumentai: tikslinės, tvarkymo programos, veiksmų planai. Šių dokumentų struktūros, objekto analizė pateikta 1priede. **Specialiojo teritorijų planavimo dokumentų** neanalizavome, nes šie dokumentai pirmiausia skirti ne gamtotvarkos priemonėms numatyti, tvirtinamos tik strateginės kryptys apsaugai, o konkrečioms problemoms spręsti rengiami Planai, kiti strateginio planavimo dokumentai, kurie ir numato tvarkymo priemonės. Priemonės detaliau aprašomos, išskiriami tvarkymo plotai kartografinėje medžiagoje Žuvinto biosferos rezervato, valstybinių gamtinių rezervatų tvarkymo planuose, tačiau Planai taip pat rengiami, nes reikalingi detalesni tyrimai, darbų etapai. Tai ypač aktualu kai būtina atstatyti hidrologinį režimą.

Rūšies apsaugos planai ir Planai tvirtinami Aplinkos ministro. **Saugomų rūšių apsaugos planai** nagrinėja rūšių apsaugos problemas, numato tvarkymo kryptis visoje Lietuvoje, kurios detalizuojamos rūšių veiksmų planuose. Taigi, vadovautis tik Saugomų rūšių apsaugos planais organizuojant konkrečias gamtotvarkos priemonės tam tikroje ST galima, tačiau būtina atsižvelgti į tvarkymo tikslą. Pvz. vadovaujantis balinio vėžlio apsaugos planu galima rengti rūšies veiksmų planus. Tačiau planuojant priemonės visoms tos ST tikslinėms vertybėms, turi būti įvertinta kompleksiškai ir rengiamas dokumentas, apimantis visas vertybes (pvz. Planas).

Rūšių veiksmų planai rengiami ir ne saugomose teritorijose, tačiau kartais tai sutampa su patvirtintais, rengiamais Planais. Rūšių veiksmų planai dažniausiai numato priemonės nedidelėje teritorijoje ir tik vienos rūšies. Planuose nurodomos AM pavaldžių institucijų funkcijos, pavedamos atitinkamos užduotys, tai svarbu, o kartu tai didžiausias skirtumas nuo kitų strateginio planavimo dokumentų, nes VSTT direktorius negali pavesti kitoms institucijoms atlikti tam tikrus gamtotvarkos darbus ir pan.

Tvarkymo programos rengiamos STD, tvirtina VSTT direktorius. Tai skubių problemų sprendimo pavyzdys, kada STD žino problematiką ir tvarkymo priemonės. Kai kurios programos sutampa su rengiamais Planais, kuriems patvirtinti reikia daugiau laiko derinimui su kitomis institucijomis, pastabų integravimui ir pan. Plano rengimo metu atlikti tyrimai ir siūlomos priemonės ypač svarbios tvarkymo programos rengimui. Kitas pavyzdys, kai tvarkymo programos rengiamos praėjus 10 m. po Planų patvirtinimo. Taip siekiama kuo greičiau integruoti naujas priemonės ar tęsti jau ankščiau vykdytas priemonės, ar spręsti tam tikrą problemą (nes Planas apima ypač didelę ST), tačiau tai neturėtų būti kaip geras pavyzdys, nes pirmiausia turi būti viso Plano peržiūra ir jo atnaujinimas. Tam trūksta žmogiškųjų, finansinių (priemonėms parinkti, įvertinti 10 m. laikotarpyje reikalinga kitų ekspertų pagalba) išteklių, todėl tvarkymo programa tampa „tradiciniu“ šios problemos sprendimo būdu.

Planai ir **tikslinės programos** turbūt turi daugiausiai panašumų, tačiau esminis skirtumas, kad tikslinė programa nagrinėja vieną pagrindinę problemą. Pvz. Plano vienas iš objektų – atvirų pievų išsaugojimas, o tikslinė programa nagrinėja tik šią problemą būdingą tam tikroje teritorijoje. Patvirtintos iki šiol 2 tikslinės programos, tai „Kurtuvėnų regioninio parko atvirųjų buveinių atkūrimo ir geros būklės palaikymo 2016–2025 metų tikslinė programa“ ir „Gražutės regioninio parko atvirųjų buveinių atkūrimo ir geros būklės palaikymo tikslinė programa 2016-2025 m.“.

http://grazute.lt/data/files/grazutes_rp_tikslines_programos_galutine_ataskaita_1.pdf,
<http://www.kurtuva.lt/data/ckfinder/files/Kurtuvenu%20RP%20Tikslines%20programos%20galutine%20ataskaita.pdf>

Tikslinės programos nėra „populiarios“, nes dažniausia analizuojant teritoriją, parenkant tvarkymo priemones stebimos įvairios problemos. Tačiau kaip jau minėta, Planai – gana sudėtingi, didelės apimties dokumentai, o teritorijoms, kurioms jie rengiami, turi įvairių problemų. Juos dažniausiai rengia ne STD, o NVO, kitos organizacijos įgyvendinant įvairius projektus. Planai rengiami metus ir daugiau, nes apima įvairias sritis, vertybes. Todėl STD, galinčios rengti Planus (STĮ numato tokią galimybę), renkasi ne tokias sudėtingas tvarkymo programas.

Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos apraše, patvirtintame LR Vyriausybės 2004 m. birželio 9 d. nutarimu Nr. 709, aprašomi ir **Veiksmų planai**, tačiau dabar galiojančio teisės akto redakcijoje veiksmų plano sąvoka nėra pateikiama (atkreipiame dėmesį, kad Saugomų teritorijų įstatymo 28 str. 9 d. veiksmų planai priskiriami prie strateginių planavimo dokumentų). Analizuojant anksčiau galiojusios veiksmų planų sąvokos turinį, matyti, kad šie planai artimi rengiamiems STD metiniams veiklos planams: „Veiksmų planas – strateginio planavimo dokumentas, kuriame nurodomos institucijos, atsakingos už saugomos teritorijos (saugomų teritorijų) apsaugą ir tvarkymą, strateginiai tikslai ir prioritetinės veiklos kryptys, vykdomos programos, finansiniai ir intelektualiniai ištekliai, kurių reikia strateginiams tikslams ir kiekvienai programai vykdyti“. Veiksmų planų siekis yra: „<.> strategiškai suplanuoti valstybinio rezervato, biosferos rezervato, valstybinio parko direkcijos arba kitos institucijos, atsakingos už saugomos teritorijos apsaugą ir tvarkymą, veiklą artimiausiems 3 metams, racionaliai paskirstyti turimus finansinius ir intelektualinius išteklius, kad būtų pasiekti užsibrėžti tikslai, įgyvendintos prioritetinės programos ir veiksmai.

Taigi, ankstesnės redakcijos Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos apraše veiksmų planai – tai STD veiklos planavimo dokumentai, kas 3 metams ir nebūtinai tik gamtotvarkos priemonėms įgyvendinti, kuriuos tvirtina AM. Manome, kad, modifikavus veiksmų planų sąvoką (suteikiant jai gamtotvarkinę prasmę), tikslinga būtų vertinti tokius veiksmų plano turinio koncepcijos variantus:

1. Veiksmų planas rengiamas gamtotvarkos priemonėms įgyvendinti ST, kurios turi direkcijas (valstybiniai parkai, rezervatai, biosferos rezervatas). Šių ST kai kurie tvarkymo planai taip pat numato strategines gamtotvarkos kryptis, tačiau veiksmų planai galėtų jas detalizuoti, veiksmų planus tvirtintų VSTT arba, suderinus su VSTT, tvirtintų STD. ST rengiamas vienas veiksmų planas, nerengiami kiti dokumentai, kaip Planai, tikslinės, tvarkymo programos.
2. Veiksmų planai rengiami ir valstybinio parko, rezervato ar biosferos rezervato daliai teritorijos, atsisakant rengti Planus-ų ar tvarkymo programas-ų.
3. Veiksmų planai rengiami ST nepriklausomai nuo to, ar ji turi direkciją, ar ne, daliai ST ar visai ST. Tokiu būdu STD rengtų veiksmų planus, o ne tvarkymo programas ar Planus.

4. Veiksmų planai – tai strateginio planavimo dokumentai, kuriuose pirmiausia nustatomi strateginiai tikslai, prioritetai. Tai galėtų būti gamtotvarkinių priemonių prioritetų nustatymas vieneriems metams visose ST, kurios priskirtos atitinkamai STD. Šis dokumentas galėtų būti priedas prie STD metinio veiklos plano arba kaip atskiras STD tvirtinamas dokumentas. Veiksmų plane taip pat detalizuojamos lėšos, susitarimai su kitomis institucijomis, priemonių įgyvendinimo etapai ir pan. tam, kad nebūtų rengiamos tvarkymo programos ar Planai, t.y. būtų išvengta nereikalingo dokumentų dubliavimo.

Siekiant aiškumo ir kuo mažiau dokumentų tipų, tai padėtų pasiekti variantas Nr. 3. Tokiu atveju Planai būtų rengiami teritorijoms, kuriose yra įvairių problemų ir STD ekologas/biologas vienas negali nuspręsti, kokių priemonių imtis būklei pakeisti. Veiksmų planas – ekologas/biologas žino veiksmus, numato jų prioritetiškumą, Veiksmų planą tvirtina STD ar VSTT vadovas ir įgyvendinamos priemonės.

Šiuo metu patvirtinti 109 Planai, 34 tvarkymo programos, 44 rūšių apsaugos planai, 204 saugomų rūšių veiksmų planai, 180 gausos reguliavimo veiksmų planų (invazinėms rūšims), 2 tikslinės programos.

Išvados, siūlymai

1. Saugomų teritorijų tvarkymo planai (specialiojo planavimo dokumentai) numato tik pagrindines, strategines gamtotvarkos kryptis, todėl priemonių detalesniam planavimui ir rezultato siekimui siūlome rengti kitus dokumentus, tvirtinamus STD vadovo.
2. Planai (iš dalies ir tvarkymo programos) – dokumentai, kurie kompleksiškai vertina ST būklę ir sprendžia apsaugos problemas dėl visų saugomų buveinių, rūšių tam tikroje teritorijoje ir tuo skiriasi nuo visų kitų dokumentų.
3. Rūšių veiksmų planų objektai, reikalingos apsaugos priemonės, kiti dokumentai, sprendžiantys lokalias problemas, turi būti integruojami į Planus.
4. Veiksmų planai – prioritetinių tvarkymo krypčių nustatymas ST, tačiau keičiant buvusį sąvokos aprašymą, siūlome šiuos planus prilyginti STD rengiamoms tvarkymo programoms. Tačiau svarstyтина, ar tokiu atveju veiksmų planai yra strateginio planavimo dokumentai.

3. Strateginio planavimo dokumentų peržiūros procesas

Visi Planai, tikslinės ir tvarkymo programos, didžioji dalis rūšių veiksmų planų rengiami saugomose teritorijose (įskaitant „Natura 2000“ teritorijas), kurias administruoja arba STD, arba STD priskirta stebėti būklę, vykdyti monitoringą, tyrimus. Taigi, STD organizuoja įgyvendinimą (išskyrus rūšių veiksmų planų), peržiūros procesą ir esant poreikiui dokumentų keitimą saugomose teritorijose. Tai sudėtingas procesas, praktika dar formuojama, nesuskaitmenintos („popierinės“) ataskaitos ir įgyvendinti darbai tik pradėti integruoti į skaitmeninę erdvę (apie tai plačiau žr. 6. skyriuje). Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo 30 punkte aprašyta galimybė keisti strateginio planavimo dokumentus dėl esminių naujų aplinkybių.

Atkreipiame dėmesį, kad tik Planai, tikslinės programos, rūšių apsaugos ir rūšių veiksmų planai turi rengimo aprašus, kuriuose detalizuojami reikalavimai turiniui. Planai turi ir detalizuotą peržiūros ataskaitos formą, ko neturi kiti panašaus pobūdžio dokumentai. Forma su paaiškinimais pateikta Reikalavimų Planui aprašo 3 priede. Patvirtintuose rūšių

veiksmų planuose, jei gamtotvarkos darbai atliekami saugomoje teritorijoje, STD teikia peržiūros ataskaitą ir teikia ją AM. Priešingu atveju (ne saugoma teritorija), stebėseną, tikslinimas esant poreikiui privaloma tik priemonės vykdytoji rūšies veiksmų plano įgyvendinimo laikotarpiu. Dėl šių priežasčių toliau analizuojame tik Planų peržiūros procesą ir galimybes jį tobulinti, tačiau principai turėtų būti taikomi visiems dokumentams, kurie numato gamtotvarkos priemones. Kitu atveju, negalime tinkamai nustatyti priemonių efektyvumo.

Planų peržiūra paprastai atliekama 3-aisiais ar 5-aisiais Plano įgyvendinimo metais. Paskutinė gamtotvarkos plano peržiūra numatoma kitais metais, pasibaigus gamtotvarkos plano įgyvendinimo laikotarpiui, t.y. 11-ais metais (Plano galiojimo terminas nėra reglamentuotas, tačiau susiformavusi praktika, kad didžioji dalis Planų galioja 10 m., tai nurodo pats Plano rengėjas Plano pagrindžiamojoje informacijoje).

STD pagal Reikalavimų Planui aprašo rekomendacijas užpildo informaciją apie įgyvendintas priemones, panaudotas lėšas, apibūdina vertybių būklę, pateikia kitą jų manymu svarbią informaciją. Svarbiausia dalis ataskaitos – STD vertina ir teikia bendrą išvadą apie Plano tęsimo reikalingumą, priemonių keitimo/tikslinimo poreikį ir visus Plano pakeitimus turėtų pateikti VSTT. Kadangi Reikalavimų Plano turiniui apraše Plano peržiūros forma yra rekomendacinė, VSTT pakoregavo formą, tačiau esminė informacija liko ta pati. Plano peržiūra pirmiausia svarbi STD kaip Plano įgyvendinimo organizatoriui, patikrinti, ar efektyvios įgyvendinamos priemonės.

STD teikė VSTT peržiūros ataskaitas dėl 2007 m. patvirtintų Planų. Atsitiktine tvarka buvo peržiūrėta 10-ies Planų ataskaitų informacija, po 10 metų gamtotvarkos priemonių organizavimo ir įgyvendinimo. Apibendrinant išnagrinėtą informaciją, matyti, kad:

1. Ankščiau, nesulaukus 10 m. laikotarpio, Planų peržiūrų ataskaitos teiktos dėl 4 planų (Peržiūros ataskaitos gali būti teikiamos ir ankščiau nei po 10 m. (esant poreikiui)).
2. Vertybių būklė. Didžiojoje dalyje Planų būklė vertinama palankiai. Vertinimuose „nepalankiai“, „neaptikta“ detalizuojama, kad nėra galimybių tvarkyti dėl gamtinių sąlygų, nebuvo skirtas finansavimas ankščiau pasiektai gerai būklei arba tiesiog rūšis nebeaptinkama.
3. Priemonių įgyvendinimas. Siūloma priemonės: tęsti (pvz. krūmų atžalų kirtimas, pievų šienavimas; negautas finansavimas, tačiau priemonė aktuali ir kt.), netęsti (įgyvendinta priemonė), atsisakyti (priemonė nebeaktuali, paaiškėjo kad ji neturi reikšmingos įtakos apsaugai, negautas finansavimas ir pan.).
4. Visos peržiūros bendra išvada, siūloma:
 - 4.1. pratęsti: priemonės turi būti reguliariai ir toliau įgyvendinamos (šienavimas ir kt.),
 - 4.2. pratęsti, tačiau prieš tai patikslinti Planą, keisti tvarkymo plotų ribas, priemones ir pan.;
 - 4.3. atsisakyti, nes Planas įgyvendintas, pasiekta palanki vertybių būklė, būtina toliau užtikrinti pasiektą gerą būklę, yra aišku ką daryti ar kokias alternatyvas taikyti (pvz. nereikia rengti kito Plano, kad pasirinkti alternatyvą šienavimui – ganymą);
 - 4.4. atsisakyti, Planas nėra reikalingas, susitarus su kitomis institucijomis galima toliau vykdyti darbus be Plano;
 - 4.5. atsisakyti, tačiau siūlomiems naujiems tvarkymo plotams, naujoms tvarkymo priemonėms siūloma parengti kitą dokumentą, pvz., VSTT tvirtinamą tvarkymo programą.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad Planų peržiūrų ataskaitose fiksuojamų atsakymų, interpretavimų yra įvairių ir šiuo metu nėra parengtų rekomendacijų, kada keisti Planą, kada galima toliau be Plano vykdyti priemones ir pan.

Išvados, siūlymai:

1. Teisės aktais reglamentuoti strateginių planų saugomose teritorijose galiojimo laiką, pratęsimo galimybes.
2. Siūlome, kad strateginio plano pagrindžiamosios informacijos dalį ST pakeitimus tvirtintų VSTT ar ST direktorius, jei nebūtų keičiama AM ministro patvirtinta informacija (pvz. tvarkymo ploto ribos keitimą galėtų tvirtinti STD vadovas).
3. Parengti Plano stebėsenos monitoringo programą, kuria Plano įgyvendintojai vadovautųsi prieš ir po tvarkymo darbų atlikimo.
4. Keitimo procesas turi būti kuo lankstesnis, skaitmenizuotas (pagal galimybes), kad pakeisti tvarkymo darbai galėtų prasidėti kuo greičiau.

4. Kitų šalių patirtis planuojant gamtotvarkos priemones

Analizuojant viešai prieinamą kitų šalių informaciją apie gamtotvarkos priemones, ne visada yra aišku, ar kitų šalių gamtotvarkos planą galime palyginti (ir kokiais aspektais) su Lietuvoje rengiamais, nes kai kurie dokumentai panašūs į saugomų teritorijų specialiojo planavimo dokumentus, pvz., tvarkymo planus arba į šiuo metu tik rengiamus apsaugos tikslus. Planavimo taisyklės, Planai dažniausiai pateikti tik tos šalies kalba. Tačiau analizuojant užsienio šalių praktiką, bandyta pateikti kuo daugiau gerų gamtotvarkos planavimo proceso idėjų, trumpai nurodant, kaip galime tai panaudoti Lietuvoje.

Latvija. Planai viešinami Gamtos apsaugos agentūros svetainėje https://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/. Šioje svetainėje pasirenkame saugomą teritoriją. Įrašas „**Dabas aizsardzības plāns**“ (Gamtos apsaugos planą) rodo, kad šiai teritorijai toks planas parengtas ir galima jį peržiūrėti. Pvz. „Aklaiss purvs“ („Akloji pelkė“) https://www.daba.gov.lv/upload/File/DAPi_apstiprin/DL_Aklais_pur_11.pdf. Gamtos apsaugos planus turi ne visos „Natura 2000“ tinklo teritorijos, dokumentas galioja 10 m. Kitų planų galiojimo laikas pratęstas. Planai rengiami pagal patvirtintas taisykles. Paskutiniai planai kokybe skiriasi nuo ankstesnių planų, atlikti detalesni tyrimai. Analizuojant Latvijos planų turinį, galima teigti kad tai panašu į Lietuvoje rengiamus Planus.

Latvijoje 2017 m. išleistos saugomų buveinių tvarkymo gairės (https://nat-programme.daba.gov.lv/public/eng/documents_and_publications/). Tačiau konkrečios tvarkymo priemonės turi būti numatytos gamtos apsaugos plane arba reikia turėti eksperto įvertinimą, kad tvarkymas yra reikalingas buveinei. Tik tokiu atveju atliekami gamtotvarkos darbai. Planus rengia ekspertai, perkama paslauga, procesą prižiūri Latvijos gamtos apsaugos agentūra.

Estija. Gamtotvarkos planavimas yra dviejų lygių. Pirmiausia rengiami strateginiai visos šalies rūšių, buveinių apsaugos planai. Kitas lygis - konkrečių teritorijų gamtotvarkos planai (angl. „area-based plans“), kuriuos galima peržiūrėti čia <https://www.keskkonnaamet.ee/en/node/2488> (tik estų kalba). Parengti visos šalies strateginiai planai dėl saugomų pelkių, pievų buveinių apsaugos ir priemonių planavimo, nagrinėjama ir ekosistemų funkcijų svarba (pelkių buveinių strateginis planas parengtas 2016–2023 m., o pievų – 2014–2020 m. laikotarpiui). Miškų buveinių strateginiai planai neparengti, bet planuojama rengti. Strateginiuose planuose pateikiama dabartinės padėties apžvalga, nustatomi apsaugos tikslai ir priemonės. (<https://www.envir.ee/et/elupaigatuupide-tegevuskavad>).

Bendraujant su Aplinkos valdybos apsaugos planavimo biuro atstovais, pripažįstama, kad nėra geras pavyzdys kai rengiami Planai atskirų teritorijų be visos šalies strateginių planų. Taip buvo anksčiau Estijoje ir tikrai nesiūlo taip vykdyti gamtotvarkos planavimo

proceso Lietuvoje. Atkreipė dėmesį, kad kuo žemesniame lygmenyje Planas tvirtinamas, tuo lankstesnės visos procedūros, Estijos atveju Planai tvirtinami šios valdybos.

Planas rengiamas paprastai 10 m. laikotarpiui (gali būti ir 3-5 m.), tačiau Planas nustato 2 tikslus: jo valdymo laikotarpio tikslą ir ilgalaikį, pvz. 30 m. laikotarpio. Planų keitimui naudojamas „Aplinkos registras“, iš kurio imami duomenys ir dažniausiai Planai atnaujinami pačių biuro specialistų.

Planų įgyvendinimo klausimas Estijoje taip pat aktualus ir išvada tokia, kad jei nėra užtikrinamas Plano įgyvendinimas, neskiriama lėšų pagrindinėms veikloms – tokio Plano net nepradėti rengti. Estijoje yra ne vienas Planas, kuris parengtas bet neįgyvendintas, jį reikia jau peržiūrėti ir pan.

Prieš 10 m. Estijoje bandyta kurti duomenų bazę Planams, tačiau nesėkmingai, tačiau tai iki šiol naudojama kaip Planų saugykla. Planuojama 2019 m. atnaujinti bazės kūrimą. Toliau analizuojant Estijos patirtį, matyti, kad ypač svarbu ne tik planavimo dalis bet ir įgyvendinimas, rezultatų parodymas, kad juos galėtų naudoti kiti. Visi procesai turi būti suderinti, kitaip duomenų bazės neturės naudos.

Vokietija. Planų rengimas analizuojamas Chorino biosferos rezervato (Schorfheide-Chorin Biosphere Reserve) pavyzdžiu. Tik šiame rezervate (plotas 129,161 ha) yra 48 įvairaus lygio strateginiai dokumentai – nuo vienos rūšies iki kompleksų apsaugos. Viso rezervato valdymo planas taip pat parengtas dar 1995 m. Planai rengiami teritorijoms, kuriose aptinkamos buveinių direktyvoje įtrauktos rūšys. Paukščių apsaugai svarbioms teritorijoms dar nėra parengtų Planų. Didelis dėmesys skiriamas Planų viešinimui, visuomenė dalyvauja pristatymuose ir pastabų teikime. Taip pat Planai derinami su valstybinių miškų administracija, jau suderinti Planai viešinami internetiniame tinklapyje.

Analizuojant vienos iš teritorijų gamtotvarkos planą, matyti, kad tai ypač didelės apimties dokumentas (su priedais 218 psl.), teritorijos, kuriai parengtas Planas plotas – 1615 ha. Plane aprašomos buveinės, rūšys, jų aptikimo teritorijos. Pridedami kiekvienos rūšies paplitimo žemėlapiai, įvertinama ir pateikta išvada apie vertybių būklę teritorijoje, siūlomi teritorijos ribų keitimai. Tikslai, priemonių įgyvendinimas yra privalomi gamtos apsaugos institucijoms, o kitos institucijos taip pat turi laikytis Plano nuostatų.

Apibendrinant aukščiau išvardintų ir kitų šalių informaciją, matyti, kad dokumentų turinys yra nuo sudėtingų, apimančių kiek įmanoma daugiau sričių (pvz. Vokietija) iki esminės informacijos pateikimo – tikslo, priemonių, žemėlapių pateikimo (pvz. **Lenkija**, <http://bip.krakow.rdos.gov.pl/zarzadzenia-regionalnego-dyrektora-ochrony-srodowiska-w-krakowie/page:2>). Kiekviena šalis individualiai sprendžia Planų teisinį reglamentavimą (pvz. kam jie privalomi) tačiau esminės dalys išlieka tos pačios – teritorijos aprašymas, problemos (grėsmės), tikslai, priemonių planas (kuo detalesnis), monitoringas. Šios temos ne visur detalios aprašomos, todėl dokumentų apimtis taip pat skiriasi. Planų galiojimo terminas nuo 10 iki 30 m., tačiau gali būti ir 3-5 m. Vienas svarbiausių uždavinių – Plano viešinimas, pristatymas galimiems partneriams rengimo metu ir jau dokumentą patvirtinus.

Apibendrinant, reikėtų supaprastinti Planų turinį, tačiau išlaikant pagrindines dalis (tikslai, uždaviniai ir kt.), parengti ir visiems vadovautis viena strategija siūlant rengti naujus Planus, o juos rengti tik tada, kai žinoma, jog bus įgyvendinti.

5. Apklausa apie Planų rengimo procesą

2018 m. MAC ekspertai kartu su VDU ŽŪA gamtosaugos ekspertais parengė apklausos anketą ir atliko ekspertinę apklausą siekiant išsiaiškinti Planų rengimo, įgyvendinimo problematiką, taip pat „Natura 2000“ buveinių tvarkymo problematiką

miškuose. Toliau analizuojami tik Planų rengimo proceso klausimai ir atsakymai. Planų įgyvendinimo klausimai bus analizuojami ateityje.

Anketa skirta ekspertams (rengė, derino, teikė pastabas Planams, rūšių veiksmų planams ir kt.). Surinktos ekspertų anketos iš 51 respondento. Atsakymai vertinti respondentus padalinus į 2 grupes: 1 grupė- Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba (VSTT), saugomų teritorijų direkcijos (STD), nevyriausybinės organizacijos (NVO). 2 grupė – Valstybinių miškų urėdija ir regioniniai padaliniai. Valstybinių miškų urėdija ir regioniniai padaliniai sudarė tik 22 proc. respondentų, nes nebuvo aktyvaus dalyvavimo apklausoje.

Klausimai ir jų analizės rezultatai dėl Planų rengimo pridedami 2 priede, todėl teikiame tik apibendrintas, pasikartojančias **išvadas**:

1. Planams pradėti rengti reikalinga: bendri buveinių tvarkymo principai, teritorijos, kurioms pirmiausia reikia rengti Planus.
2. Planai sudėtingi, turinys per ilgas, todėl būtina atsisakyti praktiškai nepanaudojamos informacijos, dokumentas turi būti žymiai mažesnės apimties.
3. Planas – tik rekomendacijos, kurias įgyvendina AM pavaldžios institucijos, bet ne privačių sklypų savininkai.
4. Planas nėra „lankstus“ dokumentas, todėl sudėtinga laiku atlikti pakeitimus, derinti su kitais dokumentais.
5. Planas rengiamas tik tuo atveju jei žinoma, kad bus skirtos lėšos jo įgyvendinimui.
6. Planas turėtų būti rengiamas kartu su MP, jei MP apima ir saugomą teritoriją.
7. Planai neturi aiškos monitoringo, peržiūros sistemos.

Apklausos rezultatai patvirtino senai žinomas problemas, respondentai pateikė ir siūlymų kaip tobulinti procesą. Respondentai (didžioji dalis) turi pakankamai patirties kaip tobulinti procesą, kiti tiesiog daro darbus, nes mano, kad žino ką daryti ir be ilgai ruošiamo ar prieš 10 m. patvirtinto Plano. STD vertina Planų kokybę, derina dokumentus, diskutuoja ar gerai parinktos priemonės ir pan., nes STD rūpi kokia bus Plano kokybė ir kaip reikės organizuoti dokumento įgyvendinimą.

Papildomai apklausus Privačių miškų savininkų asociacijos atstovus, matyti panašios problemos, pastabos:

- Netinkamas Planų rengimas, suinteresuotųjųusių pusų informavimas (neįtraukiami į procesą).
- Planų negali rengti miškų valdytojai, STD, nes jie suinteresuoti mažiau ar daugiau saugoti, o ne protingai naudoti.
- Neturint dokumentų galima tvarkyti, bet tik turint aiškias kompensacines finansines priemones.
- Įdiegti tinkamą pagrindinių suinteresuotųjųusių pusų, žemių ir miško savininkų ir valdytojo informavimą.
- Sukurti aiškią metodiką, pagal kurią matytųsi aiškos ir konkrečios gamtotvarkos priemonių diegimo socialinės, ekonominės ir ekologinės naudos.
- Gamtotvarkos priemonės turi būti patrauklios jas įgyvendinantiems, kad užtikrinti pasiektų rezultatų stabilumą.
- Labai reikšmingas trūkumas Planų įgyvendinimo procese įvardintas suinteresuotųjųusių pusų nepritarimas tvarkymo darbams.

6. Gamtotvarkos planų rengimo proceso tobulinimas

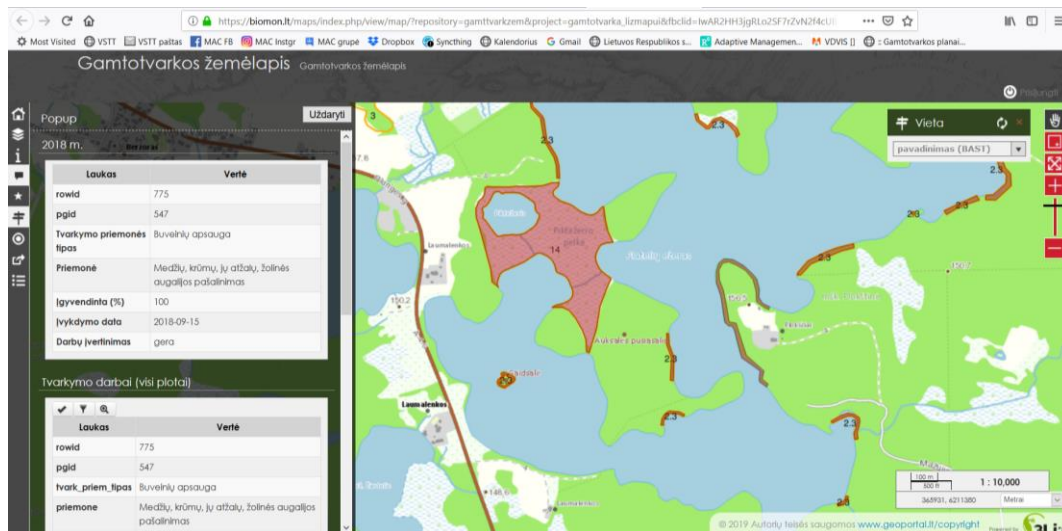
6.1. Apsaugos tikslų nustatymo ir Planų rengimo proceso suderinimas

Apibendrinant informaciją, matyti, kad Planų rengimo, derinimo tvarką būtina peržiūrėti ir iš esmės keisti. Priešingu atveju sistema toliau bus nelanksti, Planai bus rengiami per lėtai, o STD neturės žmogiškųjų išteklių sudėtingų, didelės apimties Planų rengimui.

Svarbu suderinti Planų ir Apsaugos tikslų nustatymo procesus. Apsaugos tikslai - bendro tikslinio rodiklio, skirto rūšims ir (arba) buveinių tipams, dėl kurių yra įsteigta teritorija, nustatymas siekiant padėti išlaikyti arba pasiekti tų rūšių ir buveinių gerą apsaugos būklę nacionaliniu, biogeografiniu ar Europos lygmeniu. Pagal Buveinių direktyvos 4 straipsnio 5 dalį apsaugos tikslai yra teisiškai ir praktiškai būtini nuo tada, kai teritorijos patvirtinamos kaip Bendrijos svarbos teritorijos, siekiant laikytis direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalių nuostatų (http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/commission_note/commission_note2_LT.pdf). Taigi, šiuo metu VSTT su STD pagalba, taip pat MAC ekspertai organizuoja apsaugos tikslų nustatymą visoms BAST ir PAST, kasmet po 100 teritorijų (50 STD ir 50 MAC). Apsaugos tikslai pirmiausia numato konkrečius plotus dėl išsaugojimo esamos būklės, atkūrimo galimybių atitinkamose teritorijose, nurodomi išsaugojimo, atkūrimo plotai, kaip tai nurodyta jau patvirtintuose teisės aktuose, pvz. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68311c1009aa11e9a5eaf2cd290f1944>. Planai, kiti dokumentai jau turėtų numatyti tik tvarkymo priemones tikslui pasiekti. Pirmieji Apsaugos tikslai nustatyti tik 2018 m., todėl iki tol parengti Planai ar naujai rengiami turėtų būti derinami ir su Apsaugos tikslų nustatymu. Dalis ankščiau parengtų, patvirtintų Planų iki Apsaugos tikslų nustatymo pradžios taip pat nustatė tikslus, tačiau analizuota daugiau bloga buveinių, rūšių būklė ir kaip ją atkurti. Taigi, Apsaugos tikslai bus pagrindas peržiūrint jau patvirtintus, rengiamus ir ateityje planuojamus rengti Planus. Svarstoma, kad Planai būtų rengiami, tvirtinami tik patvirtinus Apsaugos tikslus, tačiau tai dar diskutuojama, nes yra pavyzdžių, kai daliai „Natura 2000“ teritorijų pradėti rengti Planai, tačiau Apsaugos tikslai neplanuojami dar nustatinėti ir pan. Visais atvejais apsaugos tikslai ir Plano tikslai turės būti derinami. Patvirtinus apsaugos tikslus Plano tai pačiai teritorijai rengėjai turės atsižvelgti ir priemonės turės padėti siekti apsaugos tikslų. Nesant apsaugos tikslų, Planų rengėjai turėtų įvertinti „Natura 2000“ teritorijoje saugomas rūšis (tikslines), pagrįsti, kokį poveikį planuojamos priemonės turės visoms rūšims, parengti apsaugos tikslus rengiant Planą (jei Planas rengiamas visai PAST/BAST teritorijai).

6.2. Gamtotvarkos planuose, kituose planavimo dokumentuose numatytų gamtotvarkos priemonių ir jų įgyvendinimo viešinimas

Šiuo metu viešinama gamtotvarkos priemonių planavimo ir įgyvendinimo duomenų bazė, sukurta MAC ekspertų - <https://biomon.lt/>. Informacija apie tai paviešinta AM, VSTT ir kitų institucijų internetiniuose tinklapiuose. Šioje bazėje įkeltos tvarkymo plotų ribos, taip pat renkama informacija jau apie atliktus gamtotvarkos darbus, kuriuos galima filtruoti pagal atlikimo metus. Taip pat yra galimybė matyti apibendrintą visų duomenų analizę – koks plotas tvarkytas pagal priemonės tipą atitinkamais metais (1 pav.).

1 pav. Gamtotvarkos priemonių atvaizdavimas duomenų bazėje

Tobulinant šią bazę, planuojama, kad joje galėtų būti derinami Planų projektai, Planai būtų koreguojami, keičiami tvarkymo plotai ir pan. taip pagreitinant visą procesą. Tokio įrankio išplėtimas gali turėti ir plusų ir minusų. Plusai:

- Sistema lanksti, nes visi pakeitimai dėl kurių nereikia keisti uždavinių (tvarkymo plotų, tvarkymo priemonių keitimas ir pan.) derinami sistemoje ir suderinus iškart įgyvendinami.
- Sistema gali naudotis visi rengėjai (privaloma sąlyga visiems Planų rengėjams įvesti duomenis, derinti).

Minusai:

- Kai kurios institucijos gali nesutikti, reikalauti oficialių raštų ir pan.
- Procesas gali užtrukti, reikalinga spręsti techninius klausimus, tobulinti bazę.

Duomenų bazė bus naudinga visiems, jei ja naudosis visi planų rengėjai, įgyvendintojai. Visuomenė, norėdama prisidėti prie gamtotvarkos priemonių įgyvendinimo, matys žemėlapyje kur tai planuojama ir kokie darbai. Taip pat plotai, kuriuose būtinas šienavimas, ganymas taip pat gali padėti apsispręsti kur ieškoti tokių plotų, kur yra prioritetai išsaugant biologinę įvairovę.

2007 - 2014 m. įgyvendintos gamtotvarkos priemonės viešinamos lentelėse <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/197m>. Tačiau tikimasi, kad visi šie duomenys į vieną bazę bus perkelti STD specialistų, nes tik tada matysime ir galėsime analizuoti duomenis žemėlapyje.

Patvirtinti, rengiami Planai viešunami jau ankščiau sukurtoje duomenų bazėje <http://gamtotvarka.am.lt/plans.php>. Šios bazės vienas iš trūkumų ir pagrindinių skirtumų nuo dabar sukurtos – GIS dalies nebuvimas, tvarkymo darbai suvedami į lenteles ir kt. Ši bazė galėtų ir toliau likti kaip dokumentų saugykla.

6.3. Esamos gamtotvarkos planų struktūros trūkumai, siūlymai tobulinimui

Šiuo metu Reikalavimų Planų turiniui aprašas leidžia nepildyti šių punktų jei tai laikoma neturinčia įtakos Plano objektui (visuose planuose tai iki šiol pildoma informacija):

- teritorijos fizinės–geografinės sąlygos
- kraštovaizdžio aprašymas
- žemės naudojimas praeityje
- vyraujančios rekreacijos formos
- medžioklės ir žvejybos ypatybės
- vandens telkinių naudojimo būdai

- naudingųjų iškasenų gavyba
- kitos gamtos išteklių naudojimo veiklos
- žmogaus veikla gretimose teritorijose

Taip pat siūlome atsisakyti šių temų:

- Įprastų (ne saugomų) laukinės augalijos gyvūnijos aprašymų
- Lėšų skaičiavimo įgyvendinimui (dažniausiai nuo skaičiavimo iki įgyvendinimo praeina 1-2 ir daugiau metų, prieš įgyvendinant lėšos visada perskaičiuojamos ir pan.).
- teritorijos socialiniai ir ekonominiai aspektai, švietimo vystymo galimybės ir pan.

Visais atvejais turi būti įvertinta kaip šios veiklos prisideda/neprisideda prie Plano tikslų pasiekimo.

Planuose talpinama apie 10 skirtingų brėžinių (ST, buveinių, KMB, tvarkymo plotų, dirvožemio struktūra, Medynų brandumo grupės, medynų planas ir kt.), kurių informacija net lengviau prieinama skaitmeniniu formatu, efektyviau gali būti analizuojama pvz. buveinių pasiskirstymas teritorijoje. Pirmiausia reikėtų detaliau vertinti, koku tikslu tokie duomenys teikiami ir juos sieti su siūlomomis priemonėmis. Brėžiniai, kurie dažniausiai naudojami ir yra svarbiausi, tai buveinių ir tvarkymo plotų schemas.

Siūlome daugiau dėmesio skirti šioms Plano temoms:

- Tvarkymo kryptį, principų nustatymui
- Priemonių nustatymui, jų alternatyvų numatymui (priemonės kartojasi, alternatyvų dažniausiai nenumatoma)
- Plano monitoringui, peržiūros analizei – detalesnis aprašymas rodiklių, kas turi būti stebima prieš ir po tvarkymo darbų (alternatyva – pradinė informacija renkama Plano rengimo metu, tačiau pagal aiškia metodiką, kad po tvarkymo darbų būtų galima palyginti efektyvumą).
- Siūlomų BAST/PAST ribų keitimo pagrindimui.
- Visuomenės informavimui (daugiau žinančių apie tvarkymo reikalingumą).

Įvairiuose šaltiniuose, nagrinėjant Planų rengimo, įgyvendinimo procesą, didelis dėmesys skiriamas visuomenės dalyvavimui visuose procesuose. Kaip teigiama EK pranešime apie „Natura 2000“ teritorijų apsaugos priemonių rengimą, „daugelio ES valstybių narių geroji patirtis, be kita ko, apima visų susijusių suinteresuotųjų subjektų aktyvaus dalyvavimo užtikrinimą, pvz., apsaugos valdymui skirtų valdymo grupių ar komitetų steigimą. Tokius valdymo komitetus paprastai sudaro susijusios vietos valdžios institucijos ir žemės savininkų, naudotojų ir pagrindinių veiklos vykdytojų „Natura 2000“ teritorijoje atstovai“. Lietuvoje, ypač ten, kur didžioji dalis sklypų yra privatūs ir labai svarbu kuo daugiau savininkų įtraukti, tokios darbo grupės turėtų svarbią reikšmę, nes nedalyvaujantys pamatytų dalyvaujančių patirtį, rezultatai būtų paaiškinami, viešinami. Visuomenė turėtų žinoti apie rengiamus planus dar prieš tyrimus, teritorijos analizę ir žinoma, skirti laiko, pastangų ypač tų tvarkymo plotų savininkų suradimui, paaiškinti priemonių reikalingumą. Tai reikalauja ypač daug laiko, todėl reikėtų galvoti, kad dalyvaujantys atstovai įsitrauktų ir padėtų organizuojant veiklas. Papildomai „komitetų“ nebūtina steigti, nes gamtotvarkos prioritetus, kryptis, darbų įgyvendinimą galėtų aptarti prie valstybinių parkų direkčių sudarytos jungtinės tarybos.

Esama situacija rodo, kad pirminiai darbai dažnai atliekami ES lėšomis, rengiami įvairūs projektai ir pan., tačiau dar didesnė problema - jau pasiektos geros būklės užtikrinimui ateityje. Dėl lėšų trūkumo ir tai, kad STD turima technika dėl gamtinių sąlygų negali sutvarkyti kasmet (kaip to reikalaujama Planuose) visų tvarkymo plotų, ieškoma netoliese esamų ūkių, privačių sklypų savininkų ir siūloma dalyvauti KPP priemonėse ar kitais būdais paskatinti toliau prižiūrėti jau sutvarkytus tvarkymo plotus. 2010 m. ir kituose etapuose organizuojant Planų rengimą, VSTT kaip privalomą sąlygą nurodė Planų rengėjams rengti

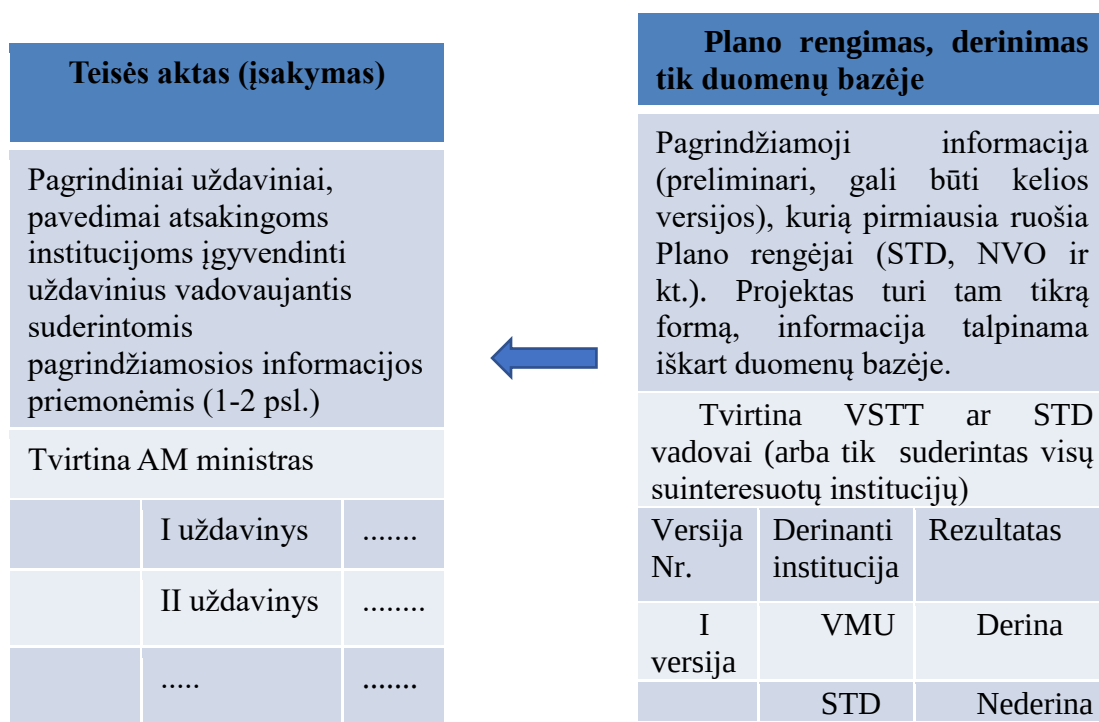
bendrus pasitarimus, jų protokolus pateikti VSTT, kuriuose atspindėtų dalyvaujančiųjų pozicija. Privačių sklypų savininkai, kurių sklypuose numatyti tvarkymo plotai, informuoti papildomai. Papildomos analizės nebuvo daryta, tačiau manome, kad tai tapo efektyvesniu įrankiu įgyvendinant priemones (žinomi potencialūs asmenys, kurie galėtų užtikrinti jau įgyvendintų priemonių tęstinumą ar lengviau juos surasti ir pan.). Žinoma, tai turi ir tam trukumų. Laikas nuo planavimo iki įgyvendinimo kartais užsitęsia metus ir daugiau. Per tą laiką pasikeičia savininkai, o jei ir lieka tie patys, prieš tvarkymo darbus turi teisės nesutikti, nepalaikomas pastovus ryšys, nedomina KPP galimybės ir pan.

Apibendrinant siūlome tokias Plano dalis (STD rengtų tvarkymo programų pavyzdžiu*):

Turinys	Aprašymas
Teritorijos aprašymas	Bendra informacija apie teritoriją (plotas, lokalizacija ir kt.). Teritorijos apsaugos statusas, saugomos rūšys Teritorijoje egzistuojančios problemos.
Plano tikslas/ai	Tikslai derinami su nustatytais teritorijos apsaugos tikslais, gali būti perkeliama, papildomi naujais. Nesant nustatytų apsaugos tikslų „Natura 2000“ teritorijai, tai turėtų atlikti Plano rengėjai.
Plano uždaviniai	Trumpi ir aiškūs uždaviniai tikslui pasiekti (uždaviniai nėra tos pačios priemonės)
Plano priemonių įgyvendinimo aprašymas	Priemonių lentelė – uždavinys, priemonės, atsakingos institucijos, terminai, alternatyvos ir kt.
Priemonių vykdymo sąlygos	Aprašomos detalios tvarkymo priemonės
Darbų įgyvendinimo lokalizacija ir informacija apie išskirtus tvarkymo plotus.	Apibūdinami tvarkymo plotai, būklė, nuosavybės forma, galimybės tvarkyti.
Efektyvumo vertinimo rodikliai.	Reikalinga Vertinimo metodika ir jos integravimas į Planą. Metodiškai surenkami duomenys prieš ir po tvarkymo darbų, kad palyginti pokytį.
Laukiami rezultatai Plano įgyvendinimo pabaigoje ir jų tęstinumas	Galutinis rezultatas yra BAST/PAST Apsaugos tikslų pasiekimas, todėl aprašomos priemonės, galimybės jas testuoti ir pan.
Už darbų įgyvendinimo organizavimą ir/ar priežiūrą atsakingos institucijos.	Apsaugos tikslus, pagrindinius Planų uždavinius tvirtina AM ministras. Priemonės kaip to pasiekti derina suinteresuotos institucijos.

*- turinys dar kartą bus vertinamas, detalizuojamas keičiant šiuo metu galiojančią Reikalavimų gamtotvarkos plano turiniui aprašą

Planus tvirtina Aplinkos ministras. Planas – tai kompleksinių priemonių rinkinys ir kai kurios iš jų gali būti keičiamos jau po metų ar kuomet yra poreikis koreguoti pvz. tvarkymo plotų ribas, įtraukiant naujus tvarkymo plotus. Planas turi būti derinamas iš naujo su atitinkamomis institucijomis, teikiamas AM tvirtinti, jei tai susiję su Plano tvirtinamosios dalies informacijos pakeitimais. Pagrindžiamosios informacijos pakeitimai, kokia tvarka tai atliekama nėra reglamentuota. Atlikus Plano turinio pakeitimus, siūlome tokią derinimo/tvirtinimo schemą, 2 pav. :

2 pav. Planų derinimo, tvirtinimo supaprastinta schema.

AM ministras paveda įsakymu pavaldžioms įstaigoms organizuoti, įgyvendinti suplanuotus gamtotvarkos darbus. Todėl siūlome, kad aplinkos ministras toliau tvirtintų Planą, tačiau tai būtų Plano uždavinių apibendrinimas ir perkėlimas iš pagrindžiamosios informacijos, kuri pirmiausia rengiama. Derinimo lankstumui užtikrinti siūlome, kad pagrindžiamąją informaciją tvirtintų VSTT ar STD vadovai, arba tai galėtų būti visų suinteresuotų institucijų bendrai patvirtintas dokumentas. Tokiu būdu greičiau vyktų plotų ribų ir kiti pakeitimai, kurie nereikalauja keisti pagrindinių uždavinių. Jau viešinamoje duomenų bazėje planuojama sukurti elektroninį įrankį, formą, kur būtų galimybė rengti planą tiesiai į duomenų bazę pagal patvirtintą formą.

Apibendrinant siūlome vadovautis tokiais kriterijais, kurie turėtų padėti apsispręsti dėl strateginio planavimo dokumento tipo:

	Gamtotvarkos planas	Veiksmų planas (šiuo metu STD rengiama ir VSTT direktoriaus tvirtinama tvarkymo programa)	Tikslinė programa
Teritorija	Nacionalinė ST, teritorija turinti/neturinti Natura 2000 statuso	Nacionalinė ST, teritorija turinti/neturinti Natura 2000 statuso	Nacionalinė ST, teritorija turinti/neturinti Natura 2000 statuso
Visa ar dalis teritorijos	<u>Visa</u>	Visa/Dalis	<u>Visa</u>
Apsaugos tikslai (aktualu tik „Natura	Rengiamas po apsaugos tikslų arba juos nustato plano rengėjai rengiant planą (Natura 2000	Rengiamas po apsaugos tikslų arba juos nustato plano rengėjai prieš rengiant planą. Kai dalis	Atliekama analizė, kokią įtaką priemonės turės visoms tikslinėms

2000“ teritorijoms).	teritorija).	„Natura 2000“ teritorijos: plane atliekama analizė, kokią įtaką priemonės turės visoms tikslinėms „Natura 2000“ vertybėms.	„Natura 2000“ vertybėms.
Dokumento rengimo poreikis	Visų tikslinių rūšių apsaugos vertinimas. Reikalingi kompleksiniai tyrimai, nežinomos problemos, grėsmės	Visų ar dalies tikslinių rūšių apsaugos vertinimas. Tyrimų pakanka, STD specialistai žino problemas, priemonių poreikį ir jų etapus.	Vienos problemos analizė visoje teritorijoje.
Rengia	STD, NVO ir kt.	STD, NVO ir kt.	STD, NVO ir kt.
Derina, tvirtina	Parengta pagrindžiamoji informacija (priemonių planas uždaviniams pasiekti ir kt.) derinama su suinteresuotomis pusėmis, tvirtina VSTT ar STD direktorius (arba - netvirtinama, o vadovaujantis suderinta pagrindžiamąja informacija rengiami ir teikiami AM tvirtinti Plano uždaviniai). AM ministras tvirtina plano uždavinius.	STD direktorius	VSTT direktorius

IŠVADOS, SIŪLYMAI APIBENDRINANT VISĄ PLANŲ RENGIMO PROCESĄ

1. Planų rengimas, derinimas, keitimas – sudėtingas, ilgai trunkantis procesas.
2. Pakeisti Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos, Reikalavimų gamtotvarkos plano turiniui aprašus, reglamentuojant Planų keitimo, pratęsimo tvarką ir naują Planų turinį.
3. Siekti, kad miškotvarkos projektų rengėjai suderinę priemones su STD atstovais jas įtrauktų į MP, tokiu būdu nerengiant papildomai Planų tai pačiai saugomai teritorijai.
4. Planų rengimas, derinimas – el. būdu ir tik duomenų bazėje.
5. Strateginės gamtotvarkos kryptys ir toliau gali būti numatomos kituose (ne Planuose) dokumentuose, tačiau konkrečios priemonės tikslui pasiekti turėtų būti planuojamos ir tvirtinamos bent STD vadovo. Visos priemonės ir jų įgyvendinimo rezultatai turi būti įvedami į šiuo metu veikiančią gamtotvarkos priemonių duomenų bazę.
6. Daugiau dėmesio skirti priemonių nustatymui, Plano monitoringui, visuomenės informavimui.
7. Planai „Natura 2000“ teritorijoms rengiami patvirtinus tos teritorijos apsaugos tikslus arba apsaugos tikslai nustatomi Planų rengimo metu.
8. „Supaprastintas“ Planas – efektyvesnės procedūros, neprarasta kokybė.
9. Aiškiau reglamentuoti Planų rengimo būtinumą, sąlygas, parengti gaires, sąrašus teritorijų Planų parengimui.

10. Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentai rengiami ne tik Natura 2000 teritorijoms.
11. Siūlome įvertinti, ar visi šiuo metu Saugomų teritorijų įstatyme minimi strateginio planavimo dokumentai turėtų likti kaip strateginio planavimo dokumentai.
12. Koordinuoti gamtotvarkos priemonių duomenų bazę, siekti visų dokumentų, numatančių gamtotvarkos priemones viešinimo.
13. Organizuoti mokymus STD, VMU regioniniams padaliniais dėl Plano rengimo, priemonių parinkimo ir įgyvendinimo.

Naudota literatūra, e. nuorodos:

1. Stončius D., R. Treinys, Mierauskas P. Gamtotvarkos vaidmuo saugant biologinę įvairovę, 2001 m. Lietuvos gamtos fondas. Vilnius
2. Mierauskas P. Gamtotvarka. 2009 m. Lietuvos gamtos fondas. Vilnius
(http://eia.libis.lt/viesas/Leidiniai/Lietuvos_gamtos_fondas/P-Mierauskas_Gamtotvarka_Lietuvos_gamtos_fondas.pdf)
3. Thomas, Lee and Middleton, Julie, (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK. ix + 79pp
(<https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/pag-010.pdf>)
4. IUCN Commission on National Parks and Protected Areas (1994). Parks for Life: Action for Protected Areas in Europe, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 154 pp.
5. Gamtotvarkos planai Latvijoje https://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/
6. Saugomų buveinių tvarkymo gairės Latvijoje
https://nat-programme.daba.gov.lv/public/eng/documents_and_publications/
7. Gamtotvarkos planai Estijoje <https://www.keskkonnaamet.ee/en/node/2488>
8. Strateginiai buveinių (pievų, pelkių) apsaugos planai Estijoje (viso šalies)
<https://www.envir.ee/et/elupaigatuupide-tegevuskavad>
9. Gamtotvarkos planų duomenų bazė (tvirtinamoji ir pagrindžiamoji informacija). Patvirtinti, rengiami planai tik pdf formatu.
<http://gamtotvarka.am.lt/plans.php>
10. Gamtotvarkos planų duomenų bazė, skirta viešinimui, (sukurta 2018 m., MAC ekspertų). Atliktų darbų informacija, GIS žemėlapiai
<https://bit.ly/2SprPGd>
11. Gamtotvarkos planų rengimo gidas, Prancūzija
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/platform/documents/n2000_management_plan-methodological_guide_for_drawing_up_the_management_plan_en.pdf
12. Slovakijos gamtotvarkos plano pavyzdys
<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26502>
Slovakijos gamtotvarkos plano turinio aprašas
https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/24/20150101#prilohy.priloha-priloha_c_18_k_vyhlaske_c_24_2003_z_z.oznacenie
13. Gamtotvarkos planai Lenkijoje
<http://www.gdos.gov.pl/conservation-measures-plans>
<http://bip.krakow.rdos.gov.pl/zarzadzenia-regionalnego-dyrektora-ochrony-srodowiska-w-krakowie/page:2>
14. Dažniausiai užduodami klausimai, gamtotvarkos planų rengimo prasmingumas (Nr. 9), derinimas su miškotvarka (Nr. 33, 34) ir kt.
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/faq_en.htm#2
15. Geroji praktika saugant Natura 2000 teritorijas kai kurių šalių pavyzdžiui, Planai, jų turinys.
https://pureportal.inbo.be/portal/files/710579/Kruk_etal_2010_Natura2000InformationCommunicationOnDesignationAndManagementNatura2000Sites.pdf

PRIEDAI

1 priedas. Dokumentų, numatančių gamtotvarkos kryptis, veiksmus palyginimas

Rūšies apsaugos planas	Rūšies veiksmų planas	Gamtotvarkos planas	Tvarkymo programa	Tikslinė programa
Tvirtina AM ministras	Tvirtina VSTT direktorius	Tvirtina AM ministras	Tvirtina VSTT direktorius	Tvirtina VSTT direktorius
Saugomos rūšies apsaugos planas – dokumentas, kuriame nustatomos <u>tam tikros saugomų gyvūnų, augalų ar grybų rūšies</u> , jos radaviečių ir augaviečių apsaugos ir tvarkymo prioritetinės kryptys, planuojamos priemonės, finansavimo šaltiniai ir veiksmų planai (LR Saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių įstatymas).	Veiksmų planas rengiamas <u>konkrečiai saugomos rūšies buveinei</u> , radavietei/augavietei (Saugomų rūšių apsaugos planų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašas).	Gamtotvarkos planas – <u>kompleksinis</u> , visas vertybes nagrinėjantis dokumentas (detalesnis aprašymas - Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos apraše)	Tvarkymo programa - rengiama, kai žinoma problema, detaliau aprašomos priemonės.	Tikslinė programa – strateginio planavimo dokumentas, rengiamas <u>tam tikrai aplinkos apsaugos problemai, dėsningai pasireiškiančiai daugelyje ar visose šalies saugomose teritorijose, spręsti</u> (Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašas)
Saugomų rūšių apsaugos planų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašas (patvirtinta AM, 2010 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. D1-463) (punktų Nr. iš aprašo)	Saugomų rūšių apsaugos planų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašas (patvirtinta AM, 2010 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. D1-463) (punktų Nr. iš aprašo)	Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašas (patvirtinta AM, 2004 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. 709) (punktų Nr. iš aprašo)	VSTT pasiūlytas turinys STD, kurio aprašo nėra patvirtinta	Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašas (patvirtinta AM, 2004 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. 709) (punktų Nr. iš aprašo)

2. Apsaugos plane turi būti pateikta: 2.1. saugomos rūšies, kuriai parengtas apsaugos planas (toliau – saugoma rūšis), jos populiacijos, buveinės aprašymas; 2.1.1. saugomos rūšies apibūdinimas; 2.1.2. saugomos rūšies buveinės aprašymas; 2.1.3. saugomos rūšies paplitimas, populiacijos dydis, buveinių užimamas plotas ir pokyčiai Lietuvoje; 2.1.4. saugomos rūšies paplitimas, populiacijos dydis, buveinių užimamas plotas ir pokyčiai Europoje ir (ar) visame areale; 2.1.5. saugomos rūšies biologija; 2.1.6. saugomos rūšies mityba, žiemojimas, migracija (tik gyvūnų rūšių apsaugos planuose);	12. Veiksmų plane turi būti pateikta: 12.1. saugomos rūšies teritorijos, kuriai rengiamas veiksmų planas (toliau – teritorija), būklės aprašymas ir įvertinimas; 12.2. veiksmų plano tikslai ir uždaviniai; 12.3. veiksmų plano priemonių įgyvendinimo planas; 12.4. veiksmų plano priemonės įgyvendinantys asmenys ir jų funkcijos; 12.5. finansinių išteklių poreikio analizė veiksmų plano priemonėms įgyvendinti; 12.6. veiksmų plano tikslinimas ir priemonių įgyvendinimo stebėseną. 13. Atsižvelgiant į teritorijos specifiką, teritorijos būklės aprašymą ir įvertinimą, veiksmų planas gali būti papildomas ir kita svarbia informacija, kuri, veiksmų plano rengėjų nuomone, gali turėti įtakos saugomos rūšies apsaugai.	3. Gamtotvarkos planą sudaro: 3.1. teritorijos būklės aprašymas ir įvertinimas; 3.2. gamtotvarkos plano tikslai ir uždaviniai; 3.3. gamtotvarkos plano priemonių įgyvendinimo planas; 3.4. gamtotvarkos plano priemonės įgyvendinantys fiziniai ir/ar juridiniai asmenys ir jų funkcijos; 3.5. išteklių analizė, lėšų poreikis gamtotvarkos plano priemonėms įgyvendinti ir finansavimo šaltiniai; 3.6. gamtotvarkos plano tikslinimo ir stebėsenos tvarka. Visi šie punktai detalizuojami Pagrindžiamojoje informacijoje. Informacija,	5. Projekto aprašymas a. Bendra informacija apie teritoriją (plotas, lokalizacija ir kt.). b. Teritorijos apsaugos statusas ir Europos Bendrijos svarbos gamtinės vertybės. c. Teritorijoje egzistuojančios problemos. 6. Tvarkymo programos tikslai (pagrindinis projekto tikslas). 7. Tvarkymo programos priemonių įgyvendinimo planas (lentelė – uždavinys, priemonės, terminai ir kt.). 8. Projekto vykdymo sąlygos (projekto uždavinių įgyvendinimo priemonės ir jų pagrindimas) 9. Darbų įgyvendinimo lokalizacija ir informacija apie išskirtus tvarkymo plotus. 10. Laukiami rezultatai tvarkymo programos įgyvendinimo pabaigoje ir jų tęstinumas. 11. Už darbų įgyvendinimo organizavimą ir priežiūrą	10. Tikslinių programų saugomose teritorijose objektai yra: 10.1. gamtos (rūšių, buveinių, ekosistemų) apsauga; 10.2. taršos prevencija; 10.3. poilsiautojų srautų valdymas; 10.4. gamtos paveldo apsauga; 10.5. kraštovaizdžio apsauga; 10.6. gamtos išteklių naudojimas ir atkūrimas; 10.7. saugomose teritorijose atliekami moksliniai tyrimai; 10.8. žemės ūkio ir kaimo plėtra; 10.9. etnokultūros tradicijų išsaugojimas; 10.10. turizmo plėtra; 10.11. kitos su saugomų teritorijų apsauga ir tvarkymu susijusios problemos. 11. Tikslinės programos gali būti rengiamos ir įgyvendinamos tarptautiniu, nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu mastu. 12. Tikslinė programa sudaro:
---	--	---	--	--

2.1.7. saugomos rūšies tarptautinis ir nacionalinis teisinis statusas; 2.2. saugomos rūšies buveinių, radaviečių/augaviečių ir populiacijos būklės Lietuvoje įvertinimas: 2.2.1. buveinių, radaviečių/augaviečių apsaugos būklė; 2.2.2. populiacijos būklė; 2.2.3. grėsmę keliantys veiksniai; 2.2.4. inventorizacijos ir moksliniai tyrimai; 2.2.5. apsaugos, tvarkymo planai ir jų įgyvendinimas; 2.3. apsaugos plano tikslai, uždaviniai, priemonės ir finansavimo šaltiniai.	17. Veiksmų plano priemonių įgyvendinimo planas: 17.1. parengiamas planas konkrečių priemonių, kuriomis bus siekiama nustatytų veiksmų plano tikslų ir uždavinių įgyvendinimo. Rengiant veiksmų plano priemones, turi būti atsižvelgiama į apsaugos plane numatytas priemones. Veiksmų plano priemonių planas gali būti pateikiamas lentelės forma. Veiksmų plano priemonių plane trumpai nurodoma: 17.1.1. uždaviniai ir kiekvienam jų įgyvendinti planuojamos priemonės; 17.1.2. už priemonių įgyvendinimą atsakingi subjektai; 17.1.3. numatomas kiekvienos priemonės įgyvendinimo terminas, laikotarpis ir (ar) periodiškumas; 17.1.4. tvarkymo plotai, kuriuose bus vykdomos priemonės (tvarkymo	reikalaujama pagal šio Reikalavimų aprašo 10.3, 10.4, 10.6.3, 10.6.5–10.6.9 ir 11 punktus, <u>gali būti nepateikiama, jei dėl gamtotvarkos plano rengėjo nurodytu motyvu ši informacija laikoma neturinčia įtakos gamtotvarkos plano objektui.</u> Atsižvelgiant į teritorijos specifiką, teritorijos būklės aprašymo ir įvertinimo skyrius gali būti papildomas naujais poskyriais, kuriuose pateikiama, gamtotvarkos plano rengėjų nuomone, svarbi informacija, turinti įtakos gamtotvarkos plano objektui.	atsakingos institucijos. 12. <i>Tvarkymo programos įgyvendinimui preliminariai reikalingos lėšos (įrašyta tik 2010, 2012 m. patvirtintose tvarkymo programose)</i>	12.1. bendroji dalis, apibūdinanti programos objektą, pateikianti esamos būklės analizę, apibūdinanti poveikį darančius veiksniai; 12.2. programos tikslai, uždaviniai, vertinimo kriterijai ir priemonės; 12.3. lėšų numatytoms priemonėms įgyvendinti poreikis; 12.4. tikslinę programą įgyvendinantys fiziniai ir juridiniai asmenys, jų atsakomybė ir atsiskaitymo už rezultatus tvarka; 12.5. sėkmingo tikslinės programos įgyvendinimo sąlygų analizė ir laukiamas poveikis
--	--	--	---	--

	ploto numeris, jeigu priemonė planuojama tik dalyje išskirto tvarkymo ploto, nurodomas jo faktinis tvarkytinas plotas); 17.1.5. kiekvienai priemonei įgyvendinti apskaičiuotas bendras ir metinis (jeigu priemonė nevienkartinė) lėšų poreikis; 17.1.6. galimi priemonių finansavimo šaltiniai;			
--	--	--	--	--

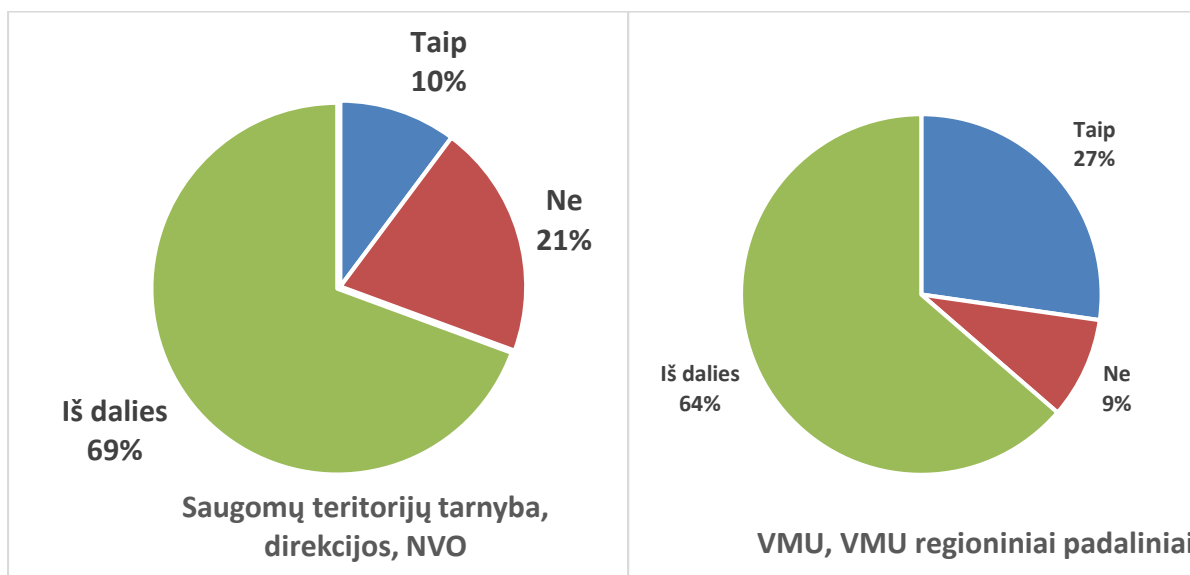
2 priedas. Anketa apie gamtotvarką ir miškotvarką. Atsakymų analizė (išskyrus Planų įgyvendinimo ir „Natura 2000“ buveinių apsaugos problematiką miškuose)

Apklauso tikslas - surinkti informaciją apie gamtotvarkos planų, kitų dokumentų numatančių gamtotvarkos priemonės rengimo procesus, poreikį keisti, tobulinti rengimo tvarką, išgryninti gerąją praktiką. Taip pat siekiame nustatyti probleminius atvejus, vykdant gamtotvarkos priemones tvarkant Europos Bendrijos svarbos rūšis ir buveines miško žemėse.

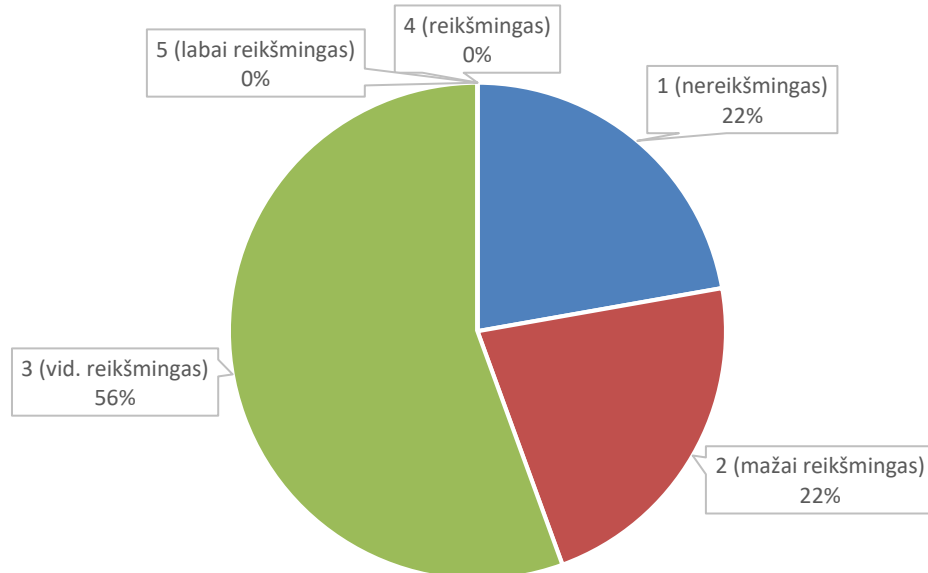

Respondentų dalis pagal organizacijos tipą

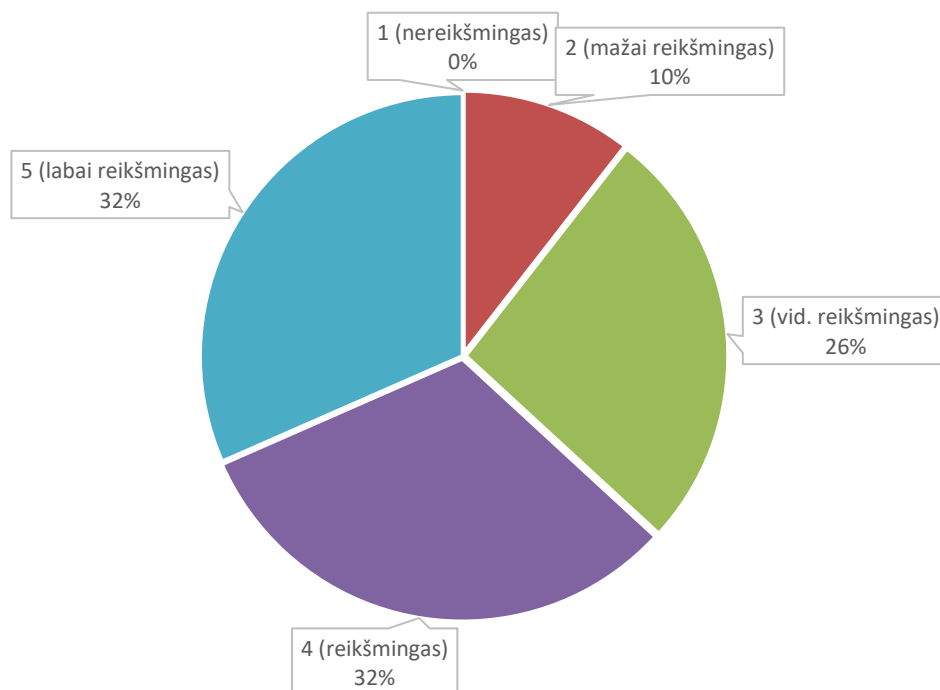
Kaip manote, ar dabartinė gamtotvarkos planų rengimo tvarka yra tinkama?

Jei manote, kad gamtotvarkos planų rengimo procese yra trūkumų, įvertinkite jų reikšmę (1)
Gamtotvarkos planai rengiami per ilgai

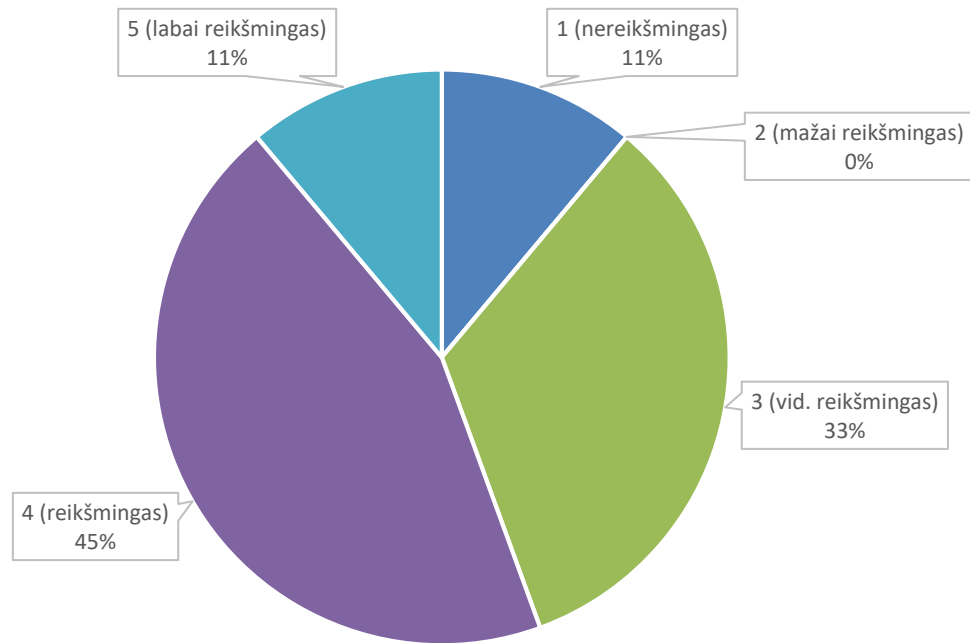
VMU, VMU regioniniai padaliniai

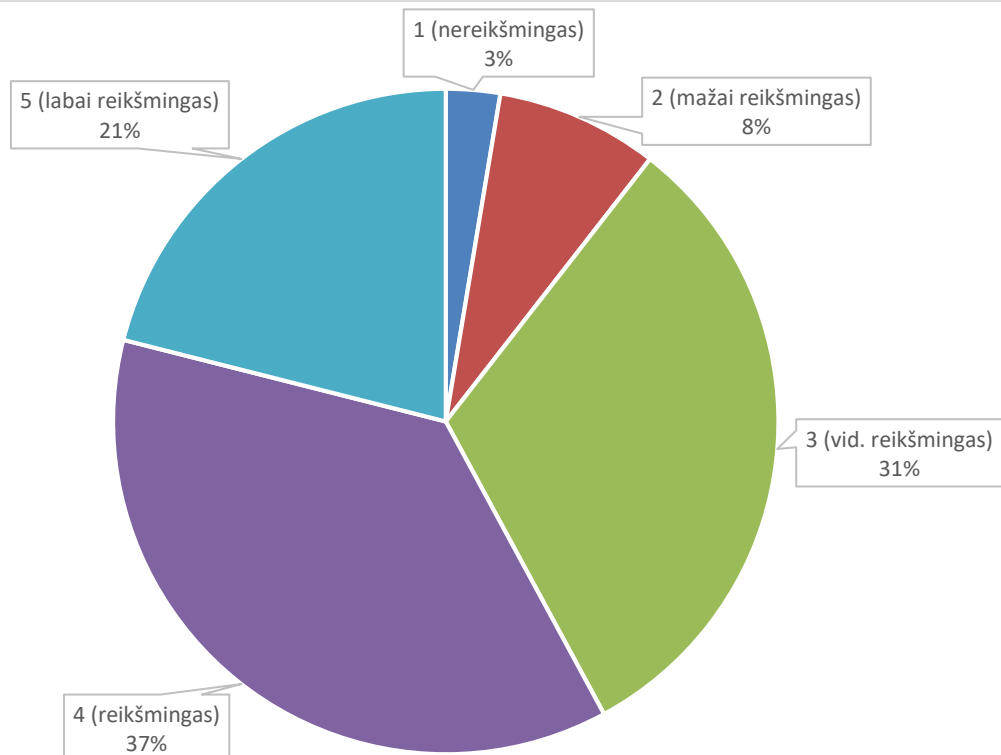
Saugomų teritorijų tarnyba, direkcijos, NVO

Jei manote, kad gamtotvarkos planų rengimo procese yra trūkumų, įvertinkite jų reikšmę (2)

Gamtotvarkos planų turinys per ilgas, kai kurie skyriai nereikalingi

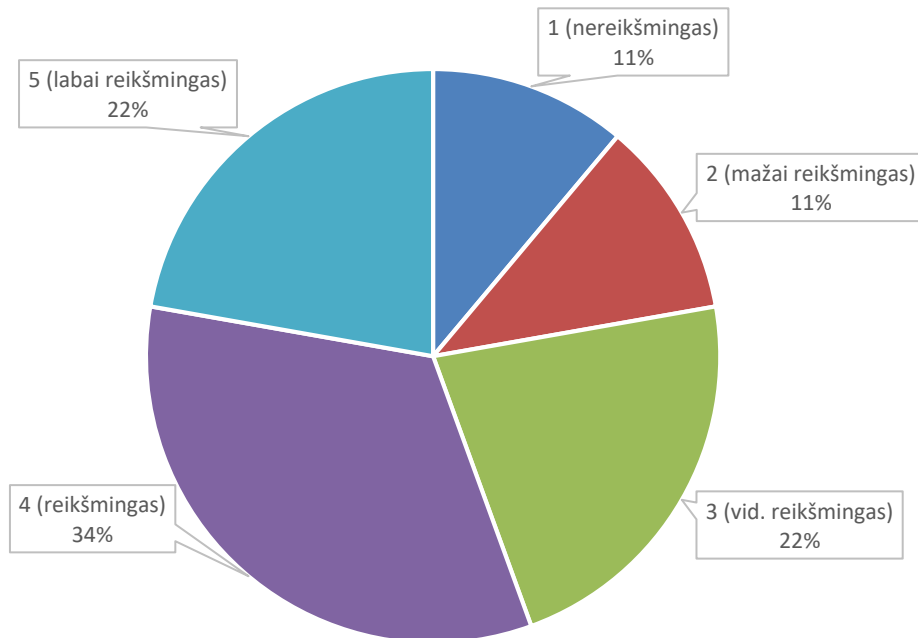
VMU, VMU regioniniai padaliniai

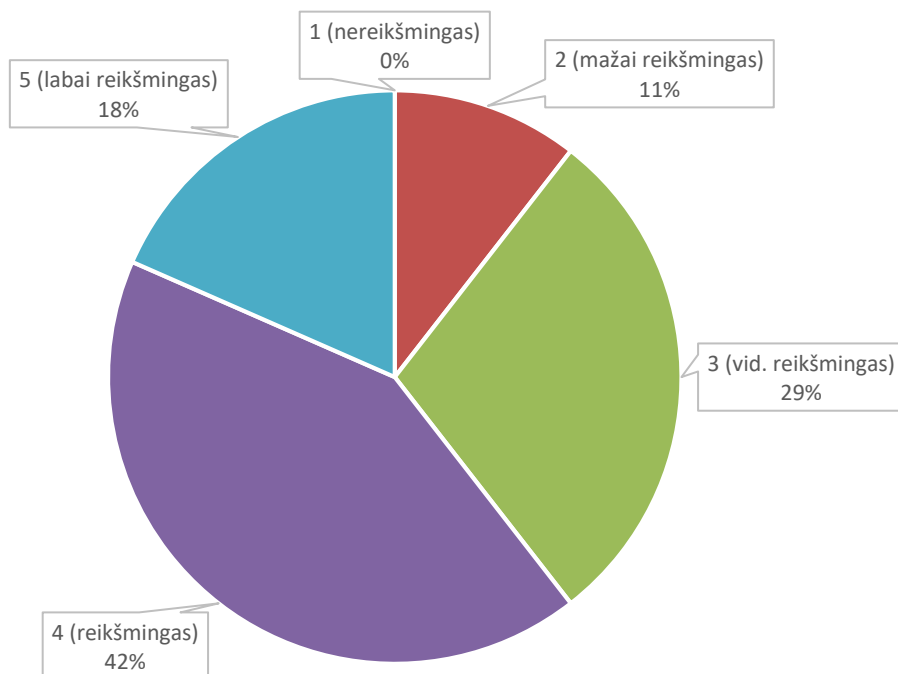
Saugomų teritorijų tarnyba, direkcijos, NVO

Jei manote, kad gamtotvarkos planų rengimo procese yra trūkumų, įvertinkite jų reikšmę (3)

Gamtotvarkos planams nepritaria derinančios institucijos

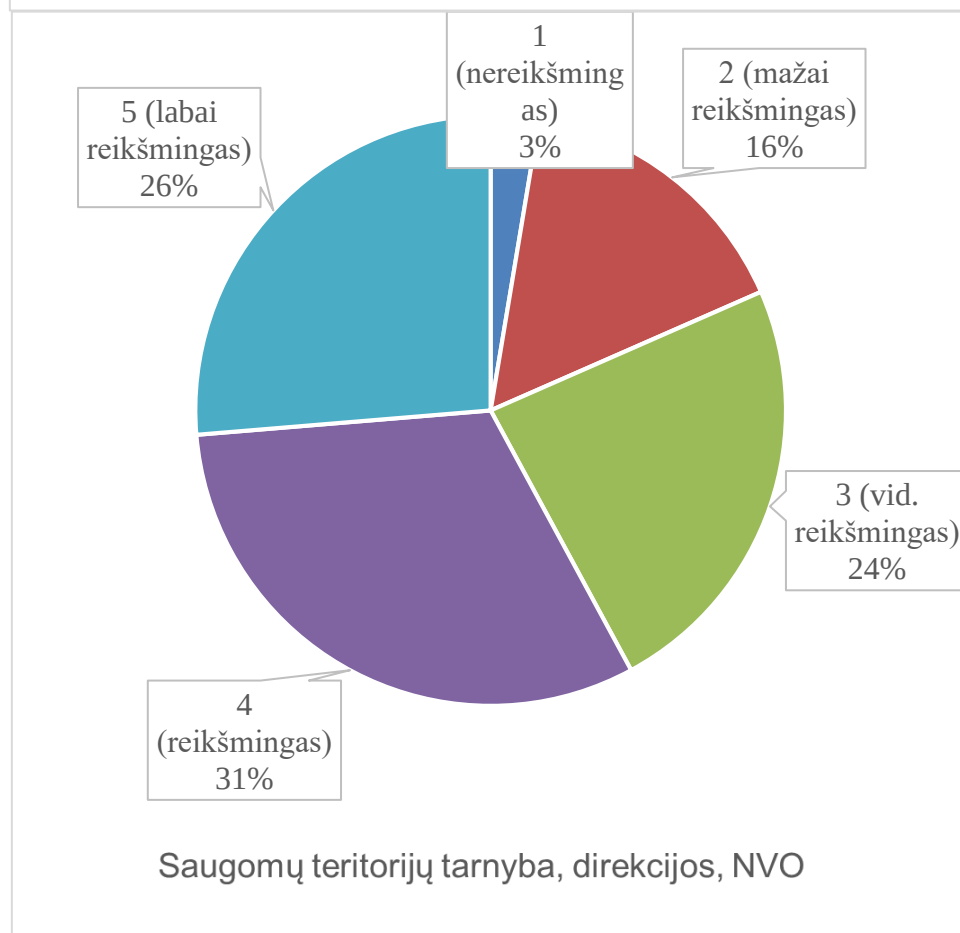
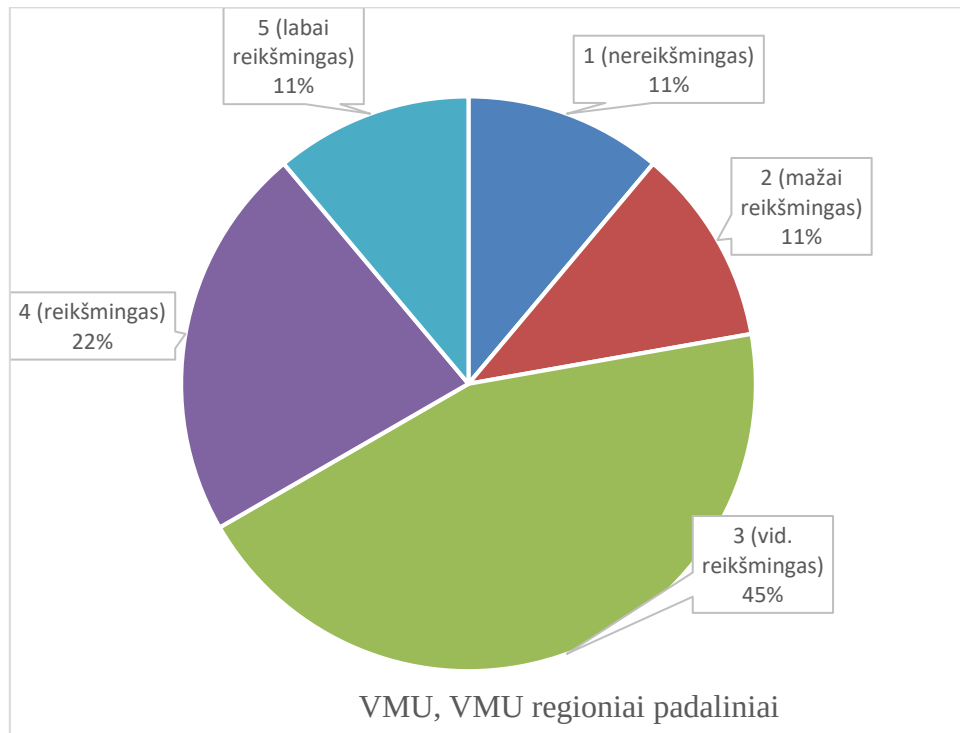
VMU, VMU regioniai padaliniai

Saugomų teritorijų tarnyba, direkcijos, NVO

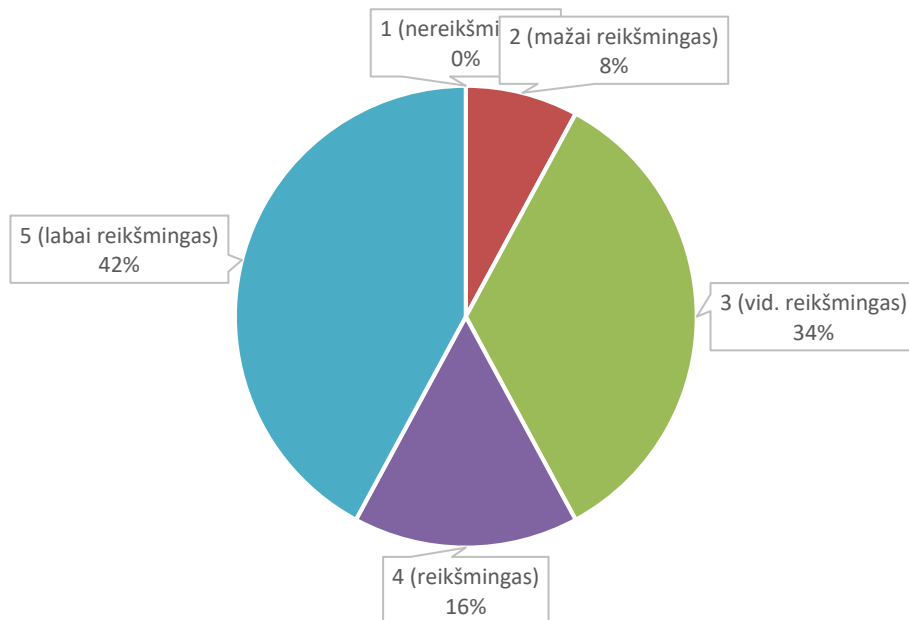
Jei manote, kad gamtotvarkos planų rengimo procese yra trūkumų, įvertinkite jų reikšmę (4)

Gamtotvarkos planai per daug sudėtingi, reikalaujantys ypač daug informacijos, kompetencijos

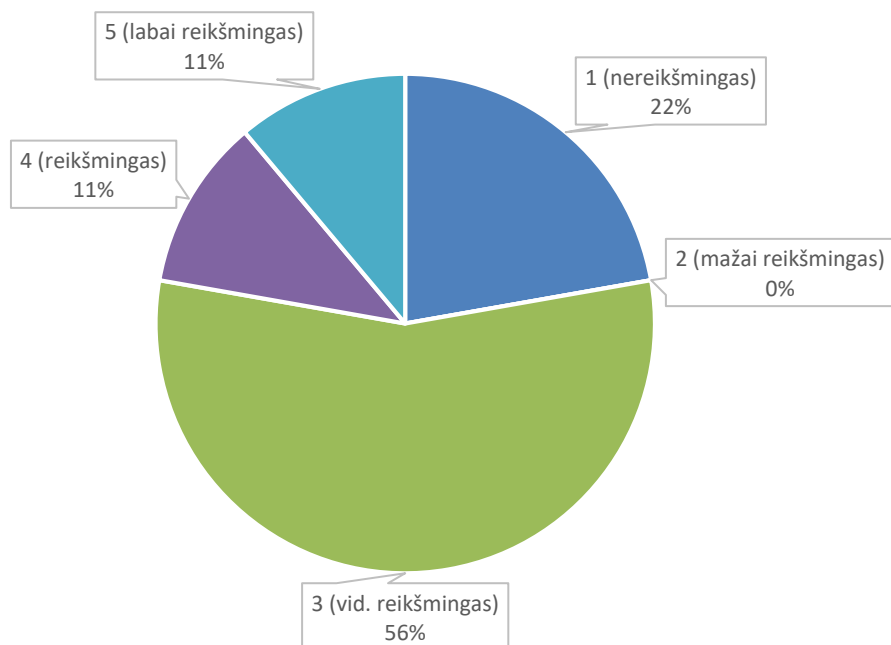

Jei manote, kad gamtotvarkos planų rengimo procese yra trūkumų, įvertinkite jų reikšmę (5)

Gamtotvarkos planą reikia atnaujinti, tam nėra lėšų

Saugomų teritorijų tarnyba, direkcijos, NVO

VMU, VMU regioniai padaliniai

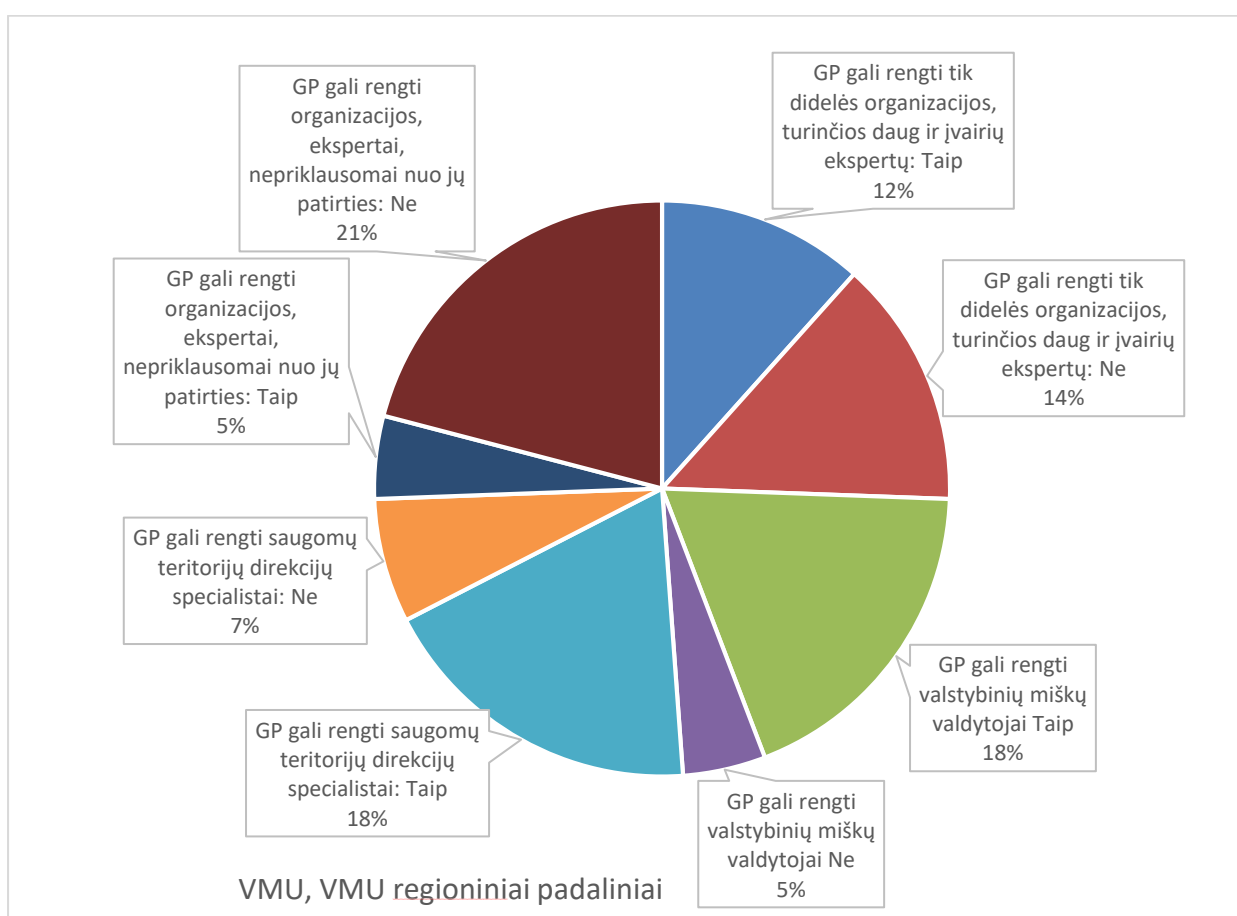
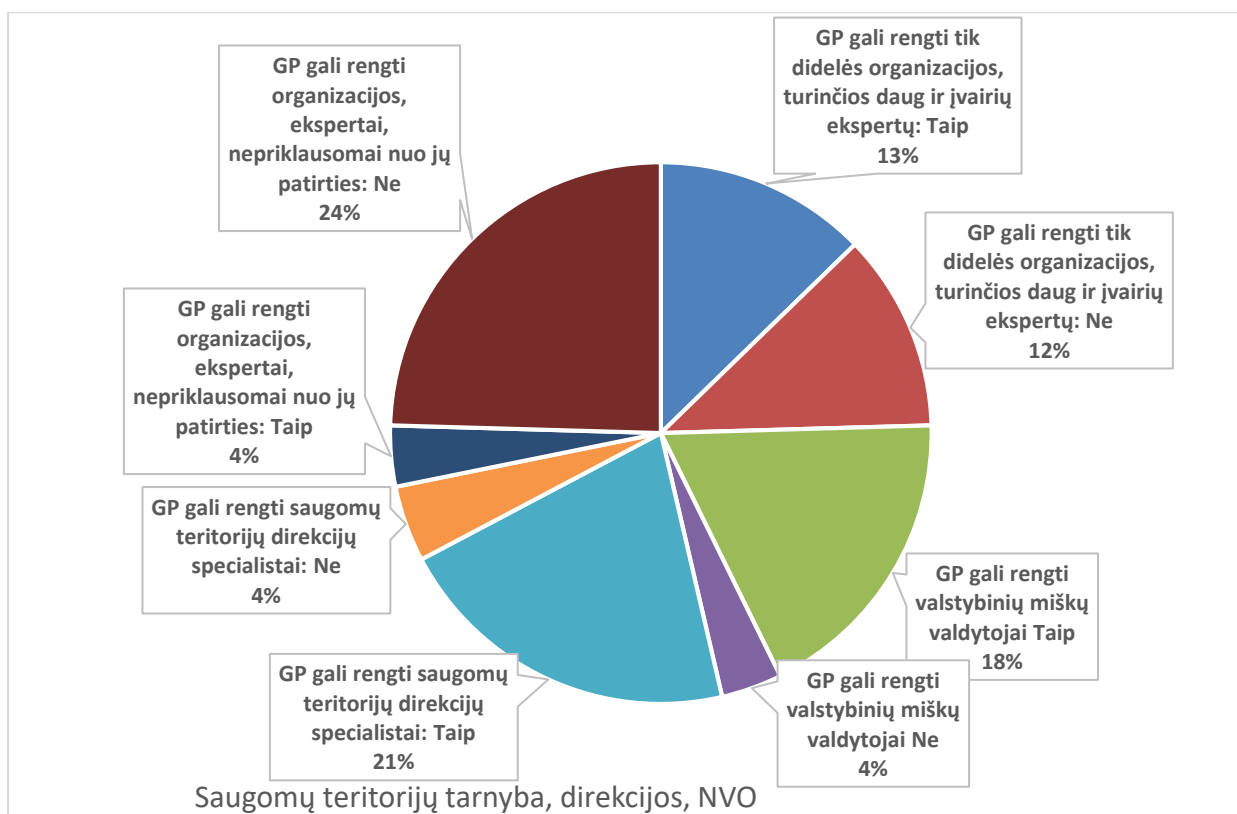
Kiti trūkumai

VMU, VMU padaliniai: daugiau trūkumų neįvardino

VSTT, STD, NVO nuomonė:

1. Gamtotvarkos planų įgyvendinimui neskiriamos sistemingai suplanuotos lėšos
2. Turinys per sudėtingas (supaprastinimo atveju – mažiau lėšų planavimui, daugiau pritarimų iš kitų institucijų ir pan.)
3. Gamtotvarkos planas kaip dokumentas nėra "svarus" tarp institucijų ir visuomenėje nelabai suprantamas.
4. Sudėtinga suderinti gamtotvarkos planų ir miškotvarkos planų rengimo procesus.
5. Per ilgai derinama, nepatvirtinama, per tą laiką pasikeičia miškotvarkos projektai, kiti planavimo dokumentai, neintegruojami į miškotvarkos projektus, pasikeičia situacija vietoje.
6. Gamtotvarkos planų derinimas užsitęsia dėl to, kad nederina naudotojai (dažniausiai miškininkai).
7. Gamtotvarkos planuose numatyta veikla ir darbai nesutampa su tuo metu galiojančiais teisės aktais.
8. Gamtotvarkos plane reikalaujama daug bendros informacijos, kuri niekaip neįtakoja plano tikslų, tačiau jos rinkimas užima neproporcingai daug laiko ir pareikalauja dėmesio (o kartu ir vietos), kurie turėtų būti skirtas konkrečioms priemonėms aptarti ir pagrįsti. Bendra informacija užima po keletą lapų, o konkrečioms dalykams būna skirta po kelias eilutes.
9. Gamtotvarkos planų įgyvendinimui neskiriamos sistemingai suplanuotos lėšos.
10. Nėra nustatytų tikslų nei šalies mastu nei konkrečiai teritorijai. Parengti planai per ilgai tvirtinami. SRIS veikia netinkamai. Atnaujinti planus tik prireikus, o ne kas 10 metų.
11. Kartais Planų rengėjų siūlomos priemonės yra abejotinos ir netikslingos.

Ar pritariate teiginiams? Jei ne, pagrįskite juos

Ar pritariate teiginiams? Jei ne, pagrįskite juos. Komentarai (nepritarė teiginiams)

VSTT, STD, NVO:

1. Miškų valdytojai siekia kitų tikslų, jie negali rengti gamtotvarkos plano.
2. VMU nėra kvalifikuotų gamtininkų.
3. Miškininkai neturi intereso ir būtinybės prisidėti prie gamtotvarkos plano rengimo. Tai neatneša pelno.
4. Neturėtų GP rengti tos institucijos, kurios ir įgyvendins planą.
5. Gali rengti tam tikras planų dalis, bet direkcijose nėra visų sričių specialistų. Tačiau ten, kur yra gamtos skyriai (rezervatai, nacionaliniai parkai) gali parengti ir kt.

VMU, regioniniai padaliniai

6. VSTT, STD – kontroliuojanti institucija, todėl negali patys rengti gamtotvarkos plano.
7. Miškininkams trūksta kompetencijos rengti gamtotvarkos planus ir kt.

Ar galima nusimatyti reikalingas priemones gamtotvarkai nesant patvirtintų gamtotvarkos planų?

VMU, VMU regioniniai padaliniai visi atsakė, kad negalima, išskyrus vieną su paaiškinimu, kad nedidelės apimties darbai galimi ir be plano.

VSTT, STD, NVO. Didžioji dalis atsakė kad „taip“ kai:

1. Numato kiti dokumentai (tvarkymo programos, tvarkymo planai, rūšių veiksmų planai)
2. Tvarkoma kai yra lėšų tam.
3. Tvarkymą numato bendrieji reikalavimai gamtotvarkai.
4. Tvarkoma nes yra nepatvirtintas planas.
5. Kai nereikia detalių lauko tyrimų.
6. Susitariama su miško valdytojais.
7. Netvarkome miško buveinių (suderinti su miškotvarka reikia) ar nekeičiame hidrologinio režimo.
8. Tvarkome pievas.
9. Skubiai reikia tvarkymo priemonių.
10. STD specialistas turi žinių.
11. Aiški tvarkymo kryptis ir kt.

Atsakė, kad „ne“ – 5 respondentai

Ar gamtotvarkos planų rengėjai atsižvelgia į kitų institucijų, organizacijų pastabas, turimus duomenis rengiant gamtotvarkos planus?

Didžioji dalis visų respondentų atsakė, kad „Taip kartais“ (30 respondentų) ir „Taip, visada“ (12 respondentų), tačiau būna atvejų kai viena derinančioji institucija nepritaria kitos pasiūlymams tuomet parengtas gamtotvarkos planas ilgainiai „kabo“ nepatvirtintas.

Ką konkrečiai siūlytumėte tobulinti, sprendžiant gamtotvarkos planų rengimo klausimus?

1. Būtina įvertinti įgyvendinimo galimybes, numatyti realias priemones.
2. Siūlome supaprastinti rengimo tvarką (mažinti gamtotvarkos plano apimtį, išbraukti nereikalingas turinio dalis, kurios neįtakoja siekiamų gamtotvarka rezultatų. Greitinti jų tvirtinimą).

3. Būtina planų tvirtinimą derinti su finansavimu, nes nėra prasmės turėti pavirtintą planą, jei jis neįgyvendinamas 10 metų dėl finansavimo trūkumo.
4. Turėtų būti parengtas aiškus visų EB svarbos buveinių ir saugomų rūšių buveinių teritorijų tvarkymo aprašas, kuris būtų vieningas visoje Lietuvoje ir palengvintų gamtotvarkos plano priemonių projektavimą, bei gamtotvarkos plano įgyvendinimą.
5. Reikalingi bendrieji tvarkymo principai pievų, pelkių, miškų, atskirų rūšių ir kt. buveinėse.
6. Saugomoms teritorijoms siūlome rengti ne miškotvarkos projektus, o gamtotvarkos-miškotvarkos projektus. Planų rengimo apraše turi būti numatyta per kiek laiko parengiamas, suderinamas ir patvirtinamas gamtotvarkos planas, kokios institucijos už tai atsakingos.
7. Rengiant gamtotvarkos planą, parko direkcijos, kuriai priskirta ta teritorija darbuotojas (ekologas) turi dalyvauti ne kaip konsultantas, bet kaip plano rengėjas, jei jis turi tinkamą kompetenciją.
8. Gamtotvarkos planai turi būti rengiami tik teritorijoms, kurios nepatenka į Valstybinius miškus, nes čia veikla jau nurodoma miškotvarkos projektais.
9. Trūksta dalijimosi patirtimi, nes patys planų rengėjai kartoja tas pačias priemones visuose planuose, negalvojama apie alternatyvas, jau sukaupia patirtį.
10. Neaiškus gamtotvarkos planų peržiūros mechanizmas, buveinių monitoringo kriterijai.
11. Trūksta finansavimo, keičiasi atsakingi STD specialistai.
12. Turi būti išankstinis bendravimas ir bendradarbiavimas su žemės valdytojais ir suinteresuotomis grupėmis.
13. Gamtotvarkos planai dažniausiai rengiami vienai ar kelioms rūšims išsaugoti. Reikalingesni detalesni tyrimai, kaip vykdomos priemonės paveiks kitas rūšis.
14. Pasigendama glaudesnio bendradarbiavimo su miško valdytojais. Girininkijos nėra deramai informuojamos apie keliamus dirbtinius lizdus ir inkilus jų veiklos teritorijoje, kitas vykdomas priemones, dėl to gali kilti probleminių situacijų vykdant ūkinę veiklą girininkijos teritorijoje.